

District 1 Groningen-Oost
District 2 Groningen-West

W. J. Stouthamer, Meidoornlaan 43, 9756 BN Glimmen
stouthamer.wj@inter.nl.net of 06 53223691

INHOUD

- Aan de slag in 2014
- Jaar-, excursie- en plantenwerkgroepverslagen 2013
- Bijzondere waarnemingen 2013
- Lijst waarnemers 2013
- Het Nieuwe Strepen
- Vrijwilliger van het jaar 2013
- Vrijwilligers onderhoud Laarmantuin
- **Florokampje Sellingen**
- Cursus digitaal inventariseren smartphone of tablet
- Planten informatie
- Een nieuwe stadjer
- Sneeuw- en Lenteklokjes in de provincie Groningen
- Floristische verrassingen in ophoogmateriaal
- Hartbladzonnebloem in de provincie Groningen

Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*)
Wedderveer foto: Annie Vos

AAN DE SLAG IN 2014

FLORON EXCURSIEPROGRAMMA

Fête de la Nature, zondag 25 mei

Gezamenlijke inventarisatie van de noordelijke Floron districten 1, 2 en 5 (Drenthe en Groningen).

Midden in het voormalig veengebied met de namen Sans Souci en 't Veen liggen op een zandrug de dorpen Slochteren, Schildwolde, Hellum en Siddeburen.

Van enkele dorpschokken zijn geen of slechts enkele soorten bekend. Voorwaar een uitdaging, een feest om hier verandering in aan te brengen.

Verzamelen om 9.30 uur. In Schildwolde op de parkeerplaats voor de begraafplaats aan de Jufferweg (N865); tussen de afslag Schildwolde van de provinciale weg N387 en de Juffertoren.

GRONINGEN-OOST, FLORON district 1

Zaterdag 16 augustus, Westerwolde

De Ecologische Hoofdstructuur van Westerwolde wordt onder loep genomen. Op deze dag willen we met een inventarisatie daar aan bijdragen.

info Annie Vos

GRONINGEN-WEST, FLORON district 2

Zaterdag 21 juni, Lauwersmeer

1000 soortendag

Beperkte deelname; info Willem Stouthamer

Excursies DRENTHÉ Floron district 5 / WFD

info: wfdrenthe.nl

3 mei	Amerbos (SBB)
7 juni	Reigersveen bij Wijster
5 juli	Asserbos (bramen)
9 augustus	terreinen Waterleidingmij Gasselte
6 september	Bouwersveld-Koelingsveld

Meerdaagse inventarisatiekampen FLORON

info: floron.nl

13-15 juni	Sellingen zie elders in deze nieuwsbrief
27-29 juni	Terschelling
11-18 juli	Rijsbergen
19-21 sept.	Blaricum

JAARVERSLAGEN 2013

District 1 Groningen-Oost

Naast de waarnemingen, welke digitaal zijn ingevoerd via waarneming.nl of telmee.nl zijn er streeplijsten en detailformulieren binnengekomen en ook nog twee bestandjes van waarnemingen via een mobieltje, met in totaal 6193 waarnemingen.

Er is één inventarisatie gehouden op 16 juni bij Wedde en twee gezamenlijke excursies (zie verder).

Iedereen wordt weer van harte bedankt voor zijn/haar inspanningen door het districtsteam:

Willie Riemsma	w.riemsma@wanadoo.nl
Annie Vos	arvosmit@planet.nl
René Bult	rene.bult@gmail.com
Michiel van Kerkvoorde en Willem Stouthamer.	

District 2 Groningen-West

Het totaal van de waarnemingen van alle formulieren is 6273, rekening houdend met de dubbele waarneming van soorten welke op een detailformulier zijn genoteerd meestal voorzien van GPS coördinaten, abundantie en biotoopcode (van de laatste code is een volledige lijst te downloaden via floron.nl).

Samen met district 1 is er op 22 juni een 'plas/dras' inventarisatie uitgevoerd in de Baggerputten bij Slochteren. De opkomst was mager maar het resultaat niet! Een echte klapper was de stadsplanten-inventarisatie in de stad Groningen, een gezamenlijke inspanning van de districten 1,2 en 5. (zie verslag). Iedere florist, streper of speurder, wordt bedankt.

Willem Stouthamer

EXCURSIEVERSLAGEN 2013

District D1 Groningen-Oost

Floron Groningen excursie (D1)

Bij Wedderbergen ligt het km-hok Urnenhoeve 267X567 een hok dat we gezamenlijk als Floron D1 hebben geïnventariseerd.

Bijzonder in het SBB-natuurgebied is o.a. het grote aantal **Moeraskartelblad** met meer dan 1000 exemplaren! Echte Koekoeksbloemen sieren dit natte gebied waarin ook Holpijp is gesignaleerd. Grote wederik en Moerasspirea staan er volop. Wateraardbei en Lelietje-van-dalen zijn eveneens aanwezig.

Annie Vos

District D2 Groningen-West

Stadsexkursie Groningen 24 augustus

In het kader van het 25 jarig bestaan van FLORON is er een fietsexkursie georganiseerd door de Groninger en Drentse districten. Onze stadsflorist **Peter Bulk** is bereid gevonden dit evenement voor te bereiden en te leiden, hetgeen hij voortreffelijk heeft gedaan. Twaalf deelnemers hebben zich verzameld voor het restaurant Ni Hao in het Stadspark om de stad Groningen te doorkruisen op deze zonovergoten dag.

Het eerste doel is de spoorwegovergang Paterswoldseweg voor Harig vingergras (*Digitaria sanguinalis*). Maar er staat veel meer: Pluimgierst (*Panicum miliaceum*), Straatliefdegras (*Eragrostis pilosa*), Kleine leeuwenbek (*Chaenorrhinum minus*)

- gekscherend ook wel Spoorbekje genoemd -, Amerikaanse kruiders (*Lepidium virginicum*), reukloos, met getand blad, Groot heksenkruid (*Circaea lutetiana*), Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus*) en massaal Bleekgele droogbloem (*Gnaphalium luteoalbum*).

In de Grunobuurt zijn verscheidene huizenblokken afgebroken. In afwachting van betere tijden m.b.t. de huizenmarkt liggen de vrijgekomen terreinen braak. De grond is nu gedeeltelijk in gebruik als parkeerterrein en volkstuinen voor omwonenden. Dit laatste past in een nieuwe trend: Woningbouwverenigingen bieden minderbedeelden in onze samenleving de kans hiermee een aanvulling te creëren op hun inkomen. Hier vonden we Keizerkaars (*Verbascum phlomoides*), Knopig helmkruid (*Scrophularia nodosa*) en Zulte (*Aster tripolium*) - voorheen Zeeaster genoemd. De Zulte is echt niet te verwarren met de tuinplant Smalle aster (*Aster lanceolatus*), welke behaard is en Zulte heeft dikke vlezige, onbehaarde bladen. Verder treffen we nog Zwarte mosterd (*Brassica nigra*), Stijf ijzerhart (*Verbena bonariensis*) en Hartbladige els (*Alnus cordata*) aan.

Vervolgens gaat het naar het parkeerterrein Zaanstraat, dat grenst aan het spoorwegemplacement. Hier vindt Edwin Dijkhuis (speciaal voor deze excursie namens Floron aanwezig) Kleine zandkool (*Diplotaxis muralis*). Een nieuwe soort voor Groningen. De lengte van de hauwen van de Grote zandkool (2-6 cm) en de Kleine zandkool (1½ -4½ cm) zijn grotendeels overlappend. Een beter onderscheid is de lengte van de carpofoor (vruchtdrager). De hauw van de Grote zandkool staat op een carpofoor, welke meestal 0,5 - 1 mm is en de Kleine zandkool heeft geen carpofoor of een zeer korte (korter dan 0,5 mm). Ook weet Edwin de forse braam te benoemen als *Rubus armeniacus*. Deze braam vormt grote bosschages; de achterzijde van het blad is grijs. Tussen de parkeerplaatsen vinden we een buitengewoon grote groeiplaats van Plat beemdgras (*Poa compressa*). De Vrije school ligt in de Rivierenbuurt. Rondom de school is een fraai staaltje van moderne aanleg van een kindvriendelijke natuurruimte te bewonderen. Vlak daarbij onder een heg wijst Peter ons op de bestendige groeiplaats van Rankende duivenkervel (*Fumaria capreolata*). Aan het Fongerspad staat Groot glaskruid (*Parietaria officinalis*).

Klein glaskruid (*Parietaria judaica*)

We inspecteren het spoorwegviaduct in de Hereweg. In het trottoir treffen we Muursla (*Mycelis muralis*) en **Klein glaskruid** (*Parietaria judaica*), een beschermde soort. Deze laatste is voor het eerst in 2005 door Richard Dijkstra waargenomen in de aangrenzende Driehovenstraat en heeft zich van daar uit weten uit te breiden. In de Oecologische Flora staat dat beide soorten Glaskruid moeilijk te onderscheiden zijn. Altijd moet gelet worden op de scherpe verschillen in de bloeiwijzen. De schutblaadjes van Klein glaskruid zijn aan de voet vergroeid, terwijl deze bij Groot glaskruid vrij staan en het bloemdek van Klein glaskruid is na de bloei verlengd. Op de muur van het viaduct staan moeilijk te determineren varens. Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) is wel goed te herkennen.

In de Sophiastraat hoek Mauritsstraat staat tegen de gevel prachtig bloeiend Gele helmbloem (*Pseudofumaria lutea*) en Bleke basterdwederik (*Epilobium roseum*) waarvan de onderste blaadjes gesteeld zijn.

De lunch is gebruikt in de heerlijk rustige en koele omgeving van de ecologische stadstuin (ingang Mauritsstraat), die wordt beheerd door Peter.

Op de muren van de Poelebrug en het Schuitendiep groeit een grote verscheidenheid aan varens: Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*), Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*), Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*), Moerasvaren (*Thelypteris palustris*) en Eikvaren (*Polypodium vulgare*).

In de Loppersumergang vinden we Kransgras (*Polypogon viridis*) en Hoge fijnstraal (*Conyza sumatrensis*). De laatste soort is te onderscheiden van Canadese en Gevlamde fijnstraal doordat de omwindselbladen geen rode toppen hebben; enfin kijk maar in de Heukels'. Tegen een lage basaltmuur van de Oosterhaven groeien Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*) en Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*). We vervolgen onze weg langs het Eemskanaal noordzijde. Onder een hekje aan de straatkant worden we door Peter geattendeerd op een mogelijke nieuwe tuinvlieder, waarschijnlijk *Oenothera stricta* var. *sulphurea*.

Oenothera stricta var. *sulphurea*

Aan de overkant in de beschoeiing van het Eemskanaal bloeit Oranje springzaad (*Impatiens capensis*). Via de Noord-Willemsvaart verovert deze soort de stad. Verderop bij verlaten fabriekspanden treffen we Oot (*Avena fatua*) aan -let op de vorm van het rondje

(litteken/hilum) onderaan de vrucht (mooi plaatje in de Heukels')- en uitgebloeid Sofiekruid (*Descurainia sophia*). Hier wordt ons onthuld dat Edwin jarig is. Spontaan wordt hij toegezongen en krijgt hij van Dette Boiten een zelfgebakken koekje versierd met een bloem. Ter plekke worden we getrakteerd op bramen, super large, overheerlijk en handenvol van de eerder ontdekte Armeense braam.

Aan de einde van onze route langs het Eemskanaal, bij een jachthaven en parkeerterrein, groeit nog steeds Schijnraket (*Erucastrum gallicum*) voor het eerst door Peter hier gevonden in 2005. Hoe zeldzaam deze plant is blijkt wel uit het feit dat Edwin Dijkhuis deze plant nog nooit had gezien.

Schijnraket (*Erucastrum gallicum*)

Via de nieuwe Berlagebrug steken we het Eemskanaal over voor een bezoek aan het industriegebied aan de Bornholmstraat. Aan de westkant, waar vroeger een spoorlijn liep, staat Echt duizendguldenkruid (*Centaureum erythraea*) en Rode waterereprijs (*Veronica catenata*). Deze beide soorten zijn hier voor het laatst te bewonderen; er zal hier een scholencomplex verrijzen.

Aan de oostkant bezoeken we onze laatste terreintje. Hier worden vastgesteld Hongaarse raket (*Sisymbrium altissimum*), Duinteunisbloem (*Oenothera oakesiana*) en Kransmunt (*Mentha x verticillata*). Deze bastaard tussen Water- en Akkermunt is te onderscheiden door de bloeiwijze [in de onvolprezen Oecologische Flora staat: 'Zowel de schijnkransen als de er onder staande bladeren worden naar boven toe steeds kleiner'], door de geur van lysol, [Watermunt ruikt naar pepermunt en Akkermunt naar rubber] en door de smalle, spitse kelktanden.

Op de terugweg via de Helperzoom wanneer je denkt dat je alles gehad hebt, knijpt Edwin enkele keren stevig in de remmen omdat hij al fietsend Liggende majer (*Amaranthus blitum*) en Stekelige hanenpoot (*Echinochloa muricata*) ziet.

We bedanken Peter voor zijn bijzondere inspanning in de vorm van een boekenbon.

Willem Stouthamer
foto's Joop Verburg

PLANTENWERKGROEPEN

jaarverslagen inventarisaties 2013

KNNV Groningen oost.

De leden van de plantenwerkgroep hebben 15 km-hokken geïnventariseerd in 2013.

Afgelopen jaar hebben we plantenwaarnemingen geregistreerd in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur en deels ook volgens de nieuwe methode 'Het Nieuwe Strepen' door FLORON geïntroduceerd.

Een ieder wordt hartelijk bedankt voor zijn/haar inspanningen en alle plantenwaarnemingen zijn naar FLORON gestuurd.

Hieronder volgt het verslag door de afzonderlijke leden geschreven met als slot het 'raadselplantje' van Jaap Tonkes.

Het Nieuwe Strepen is een nieuwe methode van registratie door FLORON aanbevolen. De bedoeling is dat een bepaald geselecteerd km-hok door twee verschillende waarnemers onafhankelijk van elkaar wordt geïnventariseerd binnen een vast tijdsbestek (meestal 4 - 8 uur) en in de periode tussen 1 mei tot 1 oktober. FLORON kan op deze manier sneller en vooral betrouwbaarder uitspraken doen over trends in het voorkomen van plantensoorten in Nederland. Welke planten gaan achteruit of welke planten doen het juist goed?

Als je volgens deze methode inventariseert, bijvoorbeeld in een zomerronde van 7 uur, dan mis je wel de vastlegging van de voorjaars- en najaarsplanten. Om die reden hebben wij in ons District (D1) voor 2013 besloten om naast de methode Het Nieuwe Strepen ook de oude manier van inventariseren nog te handhaven. Die noemen we voor het gemak 'klassiek' strepen.

Annie Vos heeft ten oosten van Wedderbergen en Lutjeloo twee km-hokken in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur geïnventariseerd.

*In Kom's kolkje km-hok 269X568 ligt een groot natuurgebied van Staatsbosbeheer waar de Westerwoldsche Aa doorheen stroomt.

Het IVN-Bellingwolde heeft bij het begin van het SBB-natuurgebied een bord geplaatst met informatie over dit beschermde natuurgebied: 'De Gaast', bestaande uit graslanden en sloten met natuurvriendelijke oevers, rietkragen en wilgenbosjes, fungeert als een 'gecontroleerd overstroomgebied' van de Westerwoldsche Aa.

Het 'kolkje' of 'Kompengkolk' is een plasje omheind door een bosje met o.a. Hulst en in de onderbegroeiing Brede wespenorchis. In een slootje vlakbij het gemaal aan de Bisschopsweg groeit **Grote waterranonkel**.

Aan de overkant van het 'Kolkje' loopt een zandpad. Langs de randen staan: Zilverhaver, Brem en Dauwnetel. In het allerlaatste deel van dit zandpad (Nieuwe Dijk) groeit Plat fonteinkruid in de bermsloot. In het SBB-natuurgebied zijn soorten gestreept als Moeraswederik, Brede waterpest, Wilde bertram, Holpijp, Kikkerbeet en Tweerijige zegge. Totaal zijn 198 plantensoorten geïnventariseerd.

Grote waterranonkel (*Ranunculus peltatus*) foto Annie vos

Aan een van de slootjes staat een infobord van de Streekhistorische werkgroep Bellingwedde over 'Sliekdaipen'. Dit zijn gegraven kanaaltjes omstreeks 1886 tussen de Westerwoldsche Aa en een losplaats aan de boezemdijk. De tussenliggende kalkarme bouwlanden werden door boeren 'bemest' met slib uit de Dollard om het land vruchtbaarder te maken gedurende 60 jaar.

*Het km-hok 'de Gaast' 270X569 bestaat grotendeels uit SBB-graslanden waarin grote grazers de vegetatie kort houden. Langs de Westerwoldsche Aa ligt een dijk met een parallel fietspad waar de meeste planten zijn gestreept. In de naastliggende bermsloot is Waterviolier en Kikkerbeet gezien.

Een flink aantal exemplaren **Loos blaasjeskruid** kleurde de greppel helemaal geel! In de sloot richting Vriescheloo zijn een paar exemplaren Gewoon blaasjeskruid gezien.

Op het bouwland staan vele exemplaren Bitter barbara-kruid. Totaal zijn 130 plantensoorten genoteerd.

Volgens de methode Het Nieuwe Strepen heeft Annie Vos 5 km-hokken in de zomerronden gestreept. Daarnaast zijn deze 5 km-hokken ook 'klassiek' gestreept:

*In Wedde ligt het km-hok Karel Schenkpad 268X565. In de bebouwde kom staan Wilde akelei en Wilde hyacint die ontsnapt zijn uit tuinen en op straat zijn ingeburgerd. Bij de burcht groeien Salomonszegel en Bosgeelster. Op de es ten zuiden van de burcht aan het Karel Schenkpad staan vele exemplaren Luzerne. Grote Pimpernel is daar zelfs gespot. Bosgierstgras is in het bosje aan hetzelfde pad gesignaleerd. Bij de afrit van de N368 zijn Stomp kweldergras en Hertshoornweegbree genoteerd.

In de sloot bij de afrit N368 zijn waterplanten als Doorgroeid- en Rossig fonteinkruid gestreept. Totaal zijn 230 soorten gestreept.

Zuidlaardermeer West:

*Km-hok: M. Koolweg 241X572 heeft soorten opgeleverd zoals Smal tandzaad, Echte koekoeksbloem, Waterdrieblad, Zwanebloem, Wateraardbei en Veenpluis; totaal 142 soorten.

*In km-hok Osdijk 241X573 groeien naast de gewone soorten Waterpostelein, **Noorse ganzerik**, Moeraskartelblad, Poelruit, Wilde bertram, Plat fonteinkruid en Brede waterpest. Totaal zijn 148 planten geïnventariseerd.

Noorse ganzerik (*Potentilla norvegica*) foto Annie Vos

Zuidlaardermeer Oost:

*Km-hok Meerwijck 242X574 vlak bij Hoogezand is een afwisselend gebied met strand, water, camping en een haventje. De leukere soorten zijn: Zilverhaver, Getand vlotgras en wel meer dan 500 exemplaren Groot heksenkruid in een bosje. Op verscheidene plekjes aan de bosrand staat de heerlijk geurende Damastbloem. Groot nagelkruid en Witte krodde zijn ook waargenomen; totaal 198 soorten.

*Km-hok Leinwijk 243X572, het meest verrassende hok biedt aan de waterkant: Slijkgroen, Stijve moerasweegbree, Moeraszuring en Borstelbies. Op een andere standplaats staan: Poelruit en Bleekgele droogbloem.

Anneke Nieuwenhuijs heeft km-hok De Boschplaatse 269X570 bij Blijham geïnventariseerd. Langs het water is **Tweerijige zegge** gesignaleerd. Veldkruidkern is een van de leukere soorten uit dit km-hok. Op een berm waar populieren gerooid waren, zijn 4 exemplaren Akkerandoorn aangetroffen. *Geranium endressii* staat in een slootwal en is vermoedelijk ontsnapt uit de tuin zo'n 500 meter verderop. Totaal zijn 165 soorten geregistreerd.

Willie Riemsma heeft dit jaar 3 kilometerhokken gestreept. Het eerste ligt in Nieuwe Compagnie tussen Kielwindweer een Hoogezand 246X573. Het bestaat hoofdzakelijk uit agrarisch gebied waar het Kieldiep doorheen loopt. Dit hok werd gestreept volgens het Nieuwe Strepen protocol. Er zijn 2 rode lijst soorten gevonden, nl. Krabbenscheer en Plat fonteinkruid. Vermeldenswaard zijn verder Knoopkruid en Bermooievaarsbek. Totaal zijn er 199 soorten gevonden, niet slecht voor dit gebied.

Het tweede hok ligt in Termunterzijl 264X591 en werd zowel klassiek gestreept als volgens het Nieuwe Strepen. Het hok omvat bebouwde kom, het Termunterzijldiep, agrarisch gebied en een stuk zeedijk met zilte vegetatie. In de bebouwde kom werden o.a. Steenkruidkern en Klein kaasjeskruid gevonden, op een overhoekje stond Trosdravik. Tussen de basaltblokken van de dijk groeiden zouttolerante soorten zoals Zeepostelein (een zeldzame soort langs de noordelijk kust), Melkkruid, Gewone zoutmelde, Zeealsem, Strandmelde en Kortarige zeekraal, op de dijk Veldgerst en Kamgras. In een watergang vlak achter de dijk werd Gesteelde zannichellia aangetroffen. Dit is een vrij zeldzame soort van voedselrijke wateren met een zoute invloed. Het totale aantal soorten kwam uit op 251.

In het havengebied van Farmsum ligt het derde hok: 258X593. Dit kilometerhok is een floristisch juweeltje. Het is bijna ondoenlijk om alle leuke en bijzondere vondsten te vermelden, hier volgt toch een poging. De spoorlijn die door het gebied loopt was getooid met Kleine leeuwenbek, Bleekgele droogbloem, Kleverig kruiskruid (soorten die van een droog milieu houden), Harig vingergras, Rietorchis en de zouttolerante soorten Zilte greppelrus, Zilte schijnspurrie, Echt-, Fraai- en Strandduizendguldenkruid, Sierlijke vetmuur en Zilte rus.

Langs een parkeerplaats groeiden Koningskaars, Bermooievaarsbek, Wouw, Papegaaienkruid en 1 exemplaar van de Hongaarse raket. In een berm werd Aardbeiklaver aangetroffen en langs de haven tientallen exemplaren van Grote engelwortel. Dit zijn stuk voor stuk soorten waar het hart van een florist sneller van gaat kloppen. En dit is nog maar een kleine selectie uit dit zeer gevarieerde kilometerhok dat uiteindelijk 277 soorten opleverde. Hier werd eveneens zowel klassiek, als nieuw gestreept.

Tweerijige zegge (*Carex disticha*) foto Annie Vos

Jaap Tonkes onderzocht 2 km-hokken in Meeden: 259X572 en 259X573.

*Km-hok 259X573 ligt aan weerszijden van de Hereweg. De bodem bestaat in het zuidelijke gedeelte uit lemig, humeus zand en ten noorden van de Hereweg uit zware klei op veen. Het bodemgebruik is gras en mais voor de intensieve veehouderij. Er worden akkerbouwgewassen als aardappels en tarwe verbouwd. Ook is er een populierenopstand die vermoedelijk binnenkort geroid gaat worden.

Botanisch gezien zijn de leukste vondsten: Gewone bermzegge, Watermuur, Loos blaasjeskruid en, in een oude tuin, enige tientallen exemplaren Akkerandoorn (rode lijst-soort) en veel Tuinwolfsmelk.

*Km-hok 259X572 ligt tussen de Bovenstreek en de Beneden Veensloot en heeft een veenkoloniaal bodemprofiel met gewassen als aardappels, tarwe en populieren. In dit hok bevindt zich al enige jaren een groeiplaats van Muizenstaart, vermoedelijk ooit verspreid door een aardappelrooimachine en nog steeds standhoudend. Ook hier weer Loos blaasjeskruid in een slootje met kwelwater. Verder botanisch gezien minder interessant behalve in, wederom, een oude tuin bij een boerderij waar Hondspeterselie, Kleine brandnetel, Grijskruid en Blaaslobelia groeit. Over de laatste twee in een ander artikeltje meer.

Raadselplantje: Blaaslobelia

Jaap Tonkes

Een paar jaar geleden in een natte winter waarin de hele moestuin blank stond besloot ik er een sloot te (laten) graven. Dat gebeurde in het voorjaar erna door een loonwerker uit de buurt die met een moderne machine de klus, een sloot van 100 meter lang en 2 meter breed, in een paar uur klaarde.

In juli van hetzelfde jaar zag ik in het talud enkele planten staan die me op het eerste gezicht niet bekend voorkwamen. Dus ging ik aan de slag met de Heukels' waarmee het plantje toch vrij makkelijk, mede door het zeer kenmerkende bloempje, op naam te brengen was: Blaaslobelia (*Lobelia inflata*). In de Heukels' staat bij de plant vermeld in kleine letters: 'Gekweekt als medicinaal gewas en soms verwilderd. Uit Noord-Amerika.'

Nu kwam automatisch de volgende vraag bij me op. Hoe is dat plantje hier gekomen? Verschillende mogelijkheden kwamen bij me op: Tuingoed Foltz lag maar een paar honderd meter verderop dus zaden konden gemakkelijk door wind of vogels hierheen getransporteerd zijn. Ook kregen we ieder jaar enkele zaadmengsels van de firma Flobus uit Kielwindeweer. Zij struinen de hele planeet af naar leuke planten die hier eventueel te commercialiseren zijn. Als derde, maar tamelijk onwaarschijnlijke, mogelijkheid dacht ik aan opslag uit de zaadbank. Maar erg bevredigend waren deze mogelijkheden niet. Bij Foltz had ik nog nooit Blaaslobelia gezien en ook in de zaadmengsels waren ze me nooit opgevallen. En voor zover ik me kon herinneren was dit stuk land zeker 50 jaar weiland geweest. De herkomst bleef kortom raadselachtig.

Blaaslobelia (*Lobelia inflata*)

foto Jaap Tonkes

Tot ik het verhaal aan Klaas Steenbergen en Johanna Berghuis vertelde. Zij hadden dit eerder meegemaakt. In de jaren 80 van de vorige eeuw, Klaas was toen werkzaam bij de Heemtuin in Muntendam, was hetzelfde plantje daar ook gevonden. Die vondst haalde toen zelfs het landelijke nieuws (Telegraaf). Ook toen waren er vragen over de herkomst. De (on)gelukkige vinder werd er zelfs van beschuldigd dat hij ter meerdere glorie van zichzelf de planten gezaaid zou hebben. Ook toen kwam er geen uitsluitsel.

Hierna ging ik eens op internet kijken wat er over Blaaslobelia bekend is. Al googlend kom je dan al snel de naam 'Indian Tobacco' tegen. Indianen hebben het plantje al eeuwenlang in hun pijpen gestopt om het op te roken. Al dan niet voor vredesdoeleinden. Bij hen kwam daarbij geen longkanker voor.

In Amerika is het sinds 2012 een door de Federal Drugs Agency (de nationale organisatie die over de toelating van medicijnen gaat) toegelaten middel als ontwenningsskuur voor verslaafde rokers en zelfs als medicijn voor mensen met longproblemen. Dit ondanks felle tegenstand van de tabaksindustrie.

Verdere interessante info op deze site.

http://www.naturalnews.com/035119_tobacco_lung_health_addiction.html

Voorgaande leidt me nu tot de volgende conclusie en vraag. De planten in het talud zijn opslag van zaad uit een periode meer dan 50 jaar geleden en de plant zal ook hier wel gebruikt zijn als medicijn en/of als tabaks-ervanger. Hoe lang precies geleden en op welke schaal dit gebeurde? Is er iemand die meer weet?

Annie Vos, coördinator plantenwerkgroep Oost Groningen

KNNV Groningen

Vanaf begin april tot de zomervakantie inventariseert de plantenwerkgroep op donderdagavond. Na het zomerreces komen we bij elkaar op donderdagmorgen in plaats van 's avonds in verband met de vroeg invallende duisternis. We hebben 4 km-hokken in de stad Groningen en 4 km-hokken in Leek gedaan. Als derde doel hebben we het Scharlakenbos nauwkeurig op perceelsniveau geïnventariseerd voor de gemeente Haren.

Groningen

De vier hokken liggen in het noordwesten van de stad Groningen.

231

In het km-hok 231X584 staan de gebouwen van het universiteitscomplex Zernike. In het westen stroomt het Reitdiep en in het oosten liggen langs de Paddepoelsterweg enkele jonge bosjes. Op de dijk langs het Rietdiep (vroeger was eb en vloed merkbaar tot in de stad Groningen) staan Kamgras, Hanendoorn en Heelblaadjes. Op de grote parkeerterreinen groeit Kleine varkenskers, Bleekgele droogbloem, Glad vingergras en een leuke vondst Stekelige hanenpoot. In de vele overhoekjes vinden we o.a. Stijf barbarakruid, Groot heksenkruid, Kompassla, Parse morgenster en Wilde bertram.

Ten oosten van het vorige km-hok ligt 232X584. Het grootste deel wordt ingenomen door de begraafplaats Selwerderhof. In het noorden loopt het Van Starckenborghkanaal (genoemd naar een nazaat van een belangrijke Groninger familie). In de berm van de Paddepoelsterweg groeit nog steeds Goudhaver.

Ten zuiden van het vorige km-hok is de woonwijk Selwerd met de Noorderbegraafplaats en vele waterpartijen 232X583. Bekende stadsplanten zoals Gele helmblom, Kruiptertje, Dolle kervel, Winterpostelein, Deens lepelblad en Daslook werden genoteerd. Zo waar kon ook nog één Rietorchis worden toegevoegd.

Ten slot nog het meest oostelijk km-hok 233X583 van de vier km-hokken. Bestaande uit een wat oudere woonwijk Korrewegwijk, deels gerenoveerd, een spoorbaan en enkele vijvers. Hoogtepunten hier waren Vreemde ereprijs, Hondspeterselie, Muursla, Hennep, Steenkruidkers en Roomse kervel. Tussen de stenen van een vijverrand net boven het water stak een prille Hartbladige els uit.

Alle hokken zijn door de werkgroep tweemaal bezocht vóór de zomervakantie. Gemiddeld komt dat uit op zo'n 150 soorten. Voor een stadshok is dat een magere score. Hetgeen onderbouwd werd door een bezoek begin september door mij en Inge Somhorst aan het hok Zernike waardoor 130 soorten extra konden worden toegevoegd.

Leek

In Leek ligt de compacte woonwijk Rodenburg helemaal in km-hok 220X575. Opmerkelijke soorten waren Vreemde ereprijs en Schijnpapaver. Met een code 9 (uitgezaaid/aangeplant) werden genoteerd Vingerhelmblom, Knoopkruid, Vleeskleurige orchis, Slanke- en Gulden sleutelbloem, Groot streepzaad en Zeepkruid. Totaal 222 soorten.

In het vastgebouwde dorp Tolbert, km-hok 220X576, troffen we aan Egel- en Grote boterbloem, Vreemde ereprijs, Kompassla, Straatliefdegras, Zilverchildzaad en Draadgiest. De laatste soort stond met een aantal exemplaren op een ruderaal terrein, ontstaan na afbraak van een huis, naast de kerk en de soort is nieuw voor Groningen.

574

220

Ten noorden van Tolbert ligt km-hok 220X577 met meest weilanden en doorsneden door de A7. Mooie soorten waren Egelboterbloem, Vreemde ereprijs, Echte koekoeksbloem, Kleine leeuwenbek, Geelrode naalbaar en in de berm van de A7 een groeiplek Blauwe zegge en enkele Rietorchissen.

In het westelijk deel van het dorp Midwolde, km-hok 221X557, konden we weer Vreemde ereprijs aanstrepen en ook o.a. Kompassla, Kamgras en Daslook.

Haren

Voor de gemeente Haren hebben we het Scharlakenbos geïnventariseerd. Er is nogal veel ondergroei met bramen. Onlangs zijn koeien, verantwoordelijk voor het onderhoud, weggehaald. Het gemeentebestuur bezint zich hoe nu verder.

Het bos is voor deze inventarisatie in 18 percelen opgedeeld en nog 3 delen welke betrekking hebben op aanliggende gebieden (schrane weilanden, weg langs spoor en pal naast het aanliggende kerkhof, de Harenerhof). Alle gebieden liggen in één km-hok 237X575. In totaal stelden wij daar 227 verschillende planten en bomen vast.

Noemenswaardig zijn Appelbes, Blauwe bosbes, Drienerfmuur, Gewone eikvaren (op de grond groeiend in bijna alle percelen), Koningsvaren, Bosgierstgras, Groot heksenkruid en Bleeksporig viooltje. In de spoorloot een grote groeiplaats Slangenwortel. Wij hopen met onze bijdrage dat het Scharlakenbos gelegen op het meest noordelijke deel van de Hondsrug behouden blijft.

Alle botanisten worden van harte bedankt voor zijn/haar bijdrage aan de fantastische resultaten.

Doe je nog niet mee, maar heb je wel interesse? Loop eens een avond mee.

Willem Stouthamer, coördinator plantenwerkgroep

Paddenstoelen

In 2011 is begonnen met een nieuwe ronde paddenstoeleninventarisatie over meerdere jaren van de provincie Groningen. Daarvoor hebben diverse leden van de plantenwerkgroep tijdens de donderdag ook paddenstoelen verzameld.

Hartelijk dank daarvoor en graag in 2014 weer!

Inge Somhorst

groningen.paddestoelenkartering.nl

Voorjaarspronkridder (*Calocybe gambosa*)

Uit: Danmarks Svampe, uitgave Nordisk Forlag A/S

BIJZONDERE GRONINGER WAARNEMINGEN 2013

Uitsluitend waarnemingen op papier (streeplijsten en detailformulieren) of PDA.

RL = Rode lijst 2000 bedreigingscategorie oplopend van Gevoelig, Kwetsbaar, Bedreigd, Ernstig bedreigd tot Verdwenen. Beschermd = bij wet beschermde planten. D = doelsoort en T = typische soort.

Aardbeiklaver (*Trifolium fragiferum*)

264X591 Termuntenzijl buitendijks aan de voet zeedijk, Willem Stouthamer; 258X593 Farmsum, Willie Riemsma en Willem Stouthamer

foto Willie Riemsma

Addertong (*Ophioglossum vulgatum*)

209X601 (D3) Lauwersmeer, door vergrassing snel verdwijnende soort in de Lauwersmeer, Inge Somhorst

Akkerandoorn (*Stachys arvensis*) RL Kwetsbaar

259X573 Meeden in oude tuin, Jaap Tonkes; 269X570 Blijham De Boschplaatse in berm, Anneke Nieuwenhuijs

Appelbes (*Aronia X prunifolia*)

265X549 Jipsingboermussel Sterbrug, Mark Leeuwerke Heukels' vermeldt: Voornamelijk in laagveenmoerassen. Ook als tuinplant. Oorspronkelijk uit N.-Amerika. Vermoedelijk is deze vondst een tuinontsnapping of aangeplant.

Bleke basterdwederik (*Epilobium roseum*)

234X580 Groningen Helpman, Richard Dijkstra

Bosgeelster (*Gagea lutea*)

234X580 Groningen Helpman, Richard Dijkstra; 262X579 Midwolda Ennemaborg, Willem Stouthamer; 268X565 Wedde Karel Schenkpad, Annie Vos

Donzige klaproos (*Papaver atlanticum*)

234X580 Groningen Helpman tuinplant uit Marokko; te verwarren met Schijnpapaver, Richard Dijkstra.

Zie ook het artikel Floristische verrassingen verderop in deze nieuwsbrief

Schijnpapaver (vruucht)
uit: Flora Iberica

Donzige klaproos (vruucht)
uit: Floran

Doorgroeid fonteinkruid (*Potamogeton perfoliatus*) T
230X580 Hoogkerk Polder de Verbetering, Richard
Dijkstra, 268X565 Wedde Karel Schenkpad, Annie Vos

Draadzegge (*Carex lasiocarpa*) RL Kwetsbaar
238/239X576 Harense Wildernis en 241X572
Zuidlaardermeer Oostpolder, Willem Stouthamer

Drijvende waterweegbree (*Luronium natans*) RL
Kwetsbaar **EU-Habitatrichtlijn**
250X574 Adriaan Tripbos in brede sloot, Inge
Somhorst. Herbevestigde vondst van Michiel van
Kerkvoorde.

foto: Willie Riemsma

Dwergviltkruid (*Filago minima*) RL Gevoelig
269X552 Sellinger veld, Bauke Roelevink; 275X578
Bad Nieuwe Schans, Willem Stouthamer

Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*)
209X579 (D3) Peebos op bemoste horizontale
wilgentak op twee plaatsen, 210X579 de Petten, op
bemoste horizontale tak, 225X586 baggerdepot 't
Stort, op bemoste horizontale wilgentakken op
meerdere plaatsen, 246X588/589 en 247X589
Bloemhofbrug baggerdepot, epifitisch op wilg,
269X546 Ter Haar in houtwal langs fietspad, 271X550
Laude Poststruiken op de grond, Willem Stouthamer,
212X582 Hooge Mieden, 217X579 petgaten Bakkerom
op 1 meter hoogte in wilg, 245X578 Kolham
sparrenbos naast een stobbe, Inge Somhorst.

De wilgenbosjes bij petgaten en voormalige
baggerdepots langs bijvoorbeeld het Van
Starckenborgh- en het Eemskanaal, worden steeds
weelderiger en daardoor meer in staat vocht vast te
houden. In deze omstandigheden wordt de eikvaren
steeds vaker epifytisch aangetroffen.

Zie ook de redactionele opmerking in het vorige nummer van
deze nieuwsbrief blz. 8 en de beide artikelen van Piet Bremer
in Floron Nieuws nr. 19 en VarenVaria jaargang 26 nr. 1
(varenvereniging.nl).

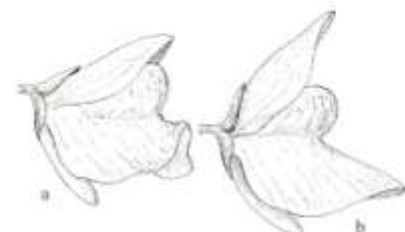

Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*) Abelstok 8 aug. 2013

Groot glaskruid (*Parietaria officinalis*)
234X580 Groningen Helpman, Richard Dijkstra

Fraai duizendguldenkruid (*Centaureum pulchellum*)
248X608 Eemshaven Ranselgat, Guus de Vries;
258X593 Farnsum, Willie Riemsma

Groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*)
236X584 Groningen Kardinge, Kor Raangs, 270X569
de Gaast, Annie Vos

Utricularia bloemen: a U. vulgaris | Groot
blaasjeskruid; b U. australis | Loos blaasjeskruid

uit: Heukels' flora

Heemst (*Althaea officinalis*) T RL Kwetsbaar
265X591 Termunterzijl in oever verwilderd?, Inge
Somhorst

Hongaarse raket (*Sisymbrium altissimum*)
258X593 Farnsum 1 ex. tegen de muur van een
bedrijfspan, Willie Riemsma

Kamvaren (*Dryopteris cristata*)
213X582 de Mieden Grootegast, Floron excursie,
209X579 Peebos, 241X572 Zuidlaardermeer
Oostpolder, Willem Stouthamer

Keizerskaars (*Verbascum phlomoides*)
234X580 Groningen Helpman, Richard Dijkstra

Klein liefdegras (*Eragrostis minor*)
234X580 Groningen Helpman, Richard Dijkstra

Kleine Zonnedaauw (*Drosera intermedia*) RL gevoelig
Beschermd, 238X576 Harense Wildernis, nieuwe
natuur bovenlaag verwijderd weiland, Willem
Stouthamer

Kruipklokje (*Campanula poscharskyana*)
234X580 Groningen Helpman, verwilderd uit tuinen,
herkomst bergen Kroatië, Richard Dijkstra

Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*)
268X565 Wedde Karel Schenkpad, Willem Stouthamer

Loos blaasjeskruid (*Utricularia australis*)
259X572 gelegen tussen de Bovenstreek en de
Beneden Veensloot, Jaap Tonkes; 270X569 de Gaast,
Annie Vos; 275X578 Bad Nieuweschans, Willem
Stouthamer

Moerasbasterdwederik (*Epilobium palustre*) RL
Gevoelig, 209X579 Peebos en 241X572
Zuidlaardermeer Oostpolder, Willem Stouthamer;
213X582 Grootegast de Mieden, Floron excursie

Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*) RL Kwetsbaar
241X572 Zuidlaardermeer Oostpolder,
267X567 Wedderveer, Annie Vos/Willem Stouthamer

Moerasvaren (*Thelypteris palustris*)
217X579 petgaten Bakkerom, Inge Somhorst;
209X579 Peebos, 239X576/577 Harense Wildernis,
241X572/573 Zuidlaardermeer Oostpolder, Willem
Stouthamer

Moerasviooltje (*Viola palustris*)
210X579 de Petten, Willem Stouthamer, 213X582
Grootegast de Mieden, Floron excursie

foto: Willie Riemsma

Noordse zegge (*Carex aquatilis*) RL Kwetsbaar
241X572 Zuidlaardermeer Oostpolder, Willem
Stouthamer

Noorse ganzerik (*Potentilla norvegica*)
241X572 Zuidlaardermeer Oostpolder, Annie Vos en
Willem Stouthamer

Paarse morgenster (*Tragopogon porrifolius*) D
216X594 Zoutkamp dijk Reitdiep, Guus de Vries en
Willem Stouthamer; 231X584 Groningen Zernike,
overhoekje, Inge Somhorst; 238X584 Groningen
Edon- /Bevrijdingsbos, Kor Raangs

Pilvaren (*Pilularia globulifera*) T D
213X582 Grootegast de Mieden, Floron excursie

Plat fonteinkruid (*Potamogeton compressus*) RL
Kwetsbaar, 246X573 Nieuwe Compagnie, Willie
Riemsma; 241X573 Zuidlaardermeer Osdijk en
269X568 Kom's kolkje, Annie Vos

Ronde zonnedaauw (*Drosera rotundifolia*) RL Gevoelig,
Beschermd, 261X558 Stadskanaal Broeklanden, Willie
Riemsma

Rossig fonteinkruid (*Potamogeton alpinus*)
268X565 Wedde Karel Schenkpad, Annie Vos

Ruig klokje (*Campanula trachelium*) Beschermd T
234X580 Groningen Helpman tuinontsparring?,
Richard Dijkstra

Slijkgroen (*Limosella aquatica*) T
243X572 Zuidlaardermeer Leinwijk, Annie Vos

Smalle aster (*Aster lanceolatus*)
238X584 Groningen Edon- /Bevrijdingsbos,
oorspronkelijk uit N.-Amerika, Kor Raangs

Stekelige hanenpoot (*Echinochloa muricata*)
231X584 Groningen Zernike parkeerplaats, Inge
Somhorst; 235X579 Groningen Helperzoom, Edwin
Dijkhuis.

Deze hanenpoot is vooral te herkennen aan de stand van het blad. De Europese hanenpoot (*E. crus-galli*) spreidt het blad direct in de breedte met een hoek en het blad van de Stekelige loopt geleidelijk door. Verder kan met een loep naar het zaad gekeken worden. In de Heukels' staat voor *E. crus galli* 'Lemna van de vruchtbare bloem plotseling in een door een rij korte haren begrensd, slappe top versmald' en voor *E. muricata* 'Lemna van de vruchtbare bloem geleidelijk in een harde spits versmald, zonder dwars rijtje haren'.

Stijve moerasweegbree (*Baldellia ranunculoides* subsp. *ranunculoides*) RL Bedreigd T, 243X572
Zuidlaardermeer Leinwijk, Els Heijman en Annie Vos

Stofzaad (*Monotropa hypopitys*) RL Bedreigd
209X601 (D3) 2e groeiplaats in de Lauwersmeer,
Inge Somhorst

Strandduizendguldenkruid (*Centaureum littorale*) T
248X608 Eemshaven Ranselgat, Guus de Vries;
258X593 Farmsum, Willie Riemsma

Trosdravik (*Bromus racemosus*) RL Kwetsbaar
264X591 Termuntenzijl in een overhoekje tussen de
akkers, Willie Riemsma

Stomp fonteinkruid (*Potamogeton obtusifolius*) RL
Kwetsbaar, 212X570 De Wilp in de Wilpstervaart,
213X571 Wilpsterwaterlozing, 239X576 Onnerpolder,
241X572 Zuidlaardermeer Oostpolder, Willem
Stouthamer

Veldkruidkers (*Lepidium campestre*)
269X570 Blijham De Boschplaatse in berm,
Anneke Nieuwenhuijs

Waterkruiskruid (*Jacobaea aquatica*) D
210X579 de Petten, 241X572 Zuidlaardermeer
Oostpolder, Willem Stouthamer

Winterlinde (*Tilia cordata*) T
268X580 Finsterwolde, Johanna Berghuis en
Klaas Steenbergen

Zacht vetkruid (*Sedum sexangulare*) D
268X580 Finsterwolde, Johanna Berghuis en
Klaas Steenbergen

Lijst van personen 2013

Waarnemers die een streeplijst en/of detailformulier hebben
ingeleverd of een mail hebben gestuurd
(exclusief waarneming.nl of telmee.nl).

District 1

Anneke Nieuwenhuijs
Bauke Roelevink
Mark Leeuwerke

Plantenwerkgroep KNNV Oost-Groningen

Johanna Berghuis
Klaas Steenbergen
Jaap Tonkes
Willie Riemsma
Annie Vos
Ali Klinkhamer

Plantenwerkgroep IVN Zuidlaren

Ineke Boland
Els Heijman
Geertje Mulder

District 2

Kor Raangs
Bert Lanjouw
Edwin Dijkhuis

Plantenwerkgroep KNNV Groningen (stad)

Bonny van der Werf
Peter Bulk
René Bult
Igor Hoveijn
Inge Somhorst
Willem Stouthamer
Ton van Laar
Richard Dijkstra
Ubel Medema
Bea Wolthuis
Guus de Vries
Ellen Visia
Mariska Salomans
Sven Bergraat
Koen Verwey

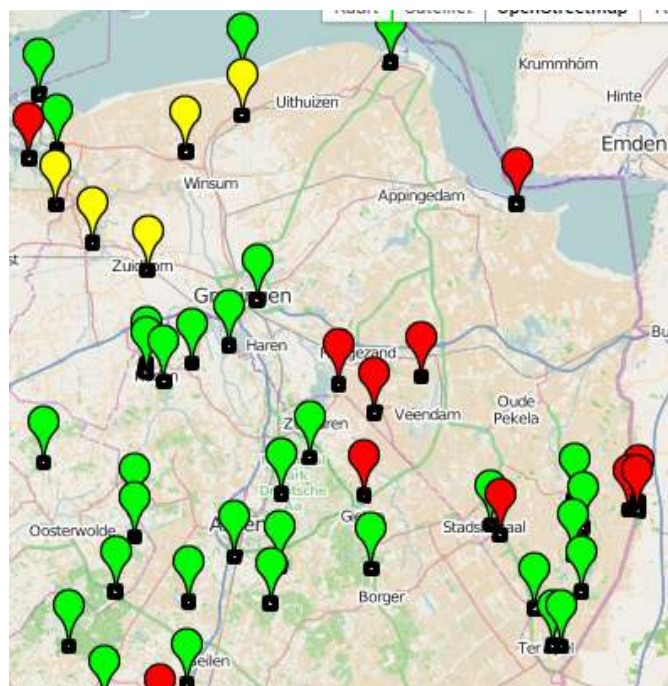
Plantenwerkgroep IVN Leek-Nietap

Garnt Renkema
Herman de Heer
Iemie Oldenbeuving (contactpersoon)
i.oldenbeuving@kpnplanet.nl
Janke Pruij
Anne Mieke Temmink
Dick Oostra
Martha van der Veen

Het Nieuwe Strepen 2014

Vanaf 1 mei kunnen we weer hokken gaan
inventariseren volgens Het Nieuwe Strepen. Maar de
voorpret kan nu al beginnen want sinds 17 januari kun
je weer kilometerhokken voor Het Nieuwe Strepen
reserveren.

Er zijn weer veel leuke hokken geselecteerd in ons
district (en daarbuiten). Enkele hokken zijn al
gereserveerd. Maar er zijn er nog genoeg over: wie
snel gaat kijken heeft de meeste keus. Het plaatje
hieronder geeft een eerste indruk. In de lijst onderaan
deze mail staan de nummers van de beschikbare
hokken.

Hoe werkt het?

Ga naar het 'Het Nieuwe Strepen', op
www.verspreidingsatlas.nl om te kijken welke hokken
beschikbaar zijn en een of meer 'hokken' te
reserveren. Wel eerst een gebruikersaccount
aanmaken als je die nog niet hebt. (zie eventueel de
handleiding voor het aanmaken van het account).

Wil je wel een hok inventariseren, maar niet zelf een
gebruikersaccount aanmaken, dan kunnen Annie Vos
of ik een hok voor je reserveren. Mail ons welk hok je
zou willen inventariseren en wij regelen het.

Als je bij HNS een hok reserveert, dan kan je daar ook
de benodigde veldkaartjes downloaden; voor eventuele
streeplijsten en detailformulieren kun bij ons terecht.

Alleen of met zijn tweeën of drieën

Het Nieuwe Strepen mag in een groepje van maximaal 3 personen. Zoek je nog iemand om mee samen het veld in te gaan: bel of mail me gerust als je geen idee hebt wie je kan vragen.

Overzicht km-hokken Groningen 2014

Xkm	Ykm	Gebied
		DISTRICT 1
244	572	Wolfsbarge
253	573	Muntendam
261	557	Stadskanaal/Maarsveld
262	556	Stadskanaal/Vogelwijk
263	592	Termuntenzijl/PI 19
266	548	Ter Apeldijk
270	554	Jipsingboertange
270	560	Ellersinghuizen
271	550	Borgerveld
271	557	Winschoterbos
276	559	Bourtange
277	559	Munstersche kampen
277	560	Bakovensgade
		DISTRICT 2
210	596	Lauwersmeer/Blikplaat
211	603	Lauwersmeer/uitzichttoren
213	591	Munnikezijl
213	597	Lauwersmeer/kazerne
217	587	Buiten Visvliet
223	584	Zuidhorn
227	597	Eenrum
233	601	Warffum
233	606	't Wad
235	581	Groningen/Europaplein
249	607	Eemshaven/Westereemsweg

Resultaat Groningen 2013

Aan district 1 waren 11 hokken toegewezen; daarvan zijn 9 dubbel gestreept, 1 hok is enkel gestreept en 1 hok is teruggegeven i.v.m. de wegverbredingswerkzaamheden aan de autoweg N33.

Van de 7 aan district 2 toegewezen hokken zijn 6 hokken dubbel gestreept en 1 hok enkel.

Geen 100 % maar toch een heel mooi resultaat!

Andere hokken en/of andere inventarisatiemethode?

Behalve de geselecteerde hokken voor Het Nieuwe Strepen zijn er ook nog genoeg andere hokken waarvan het mooi zou zijn als die weer eens geïnventariseerd zouden worden. Deze hokken kunnen volgens Het Nieuwe Strepen geïnventariseerd worden of op een andere (uitgebreidere/klassieke) manier.

Wil je dat ik daarvoor suggestie doe of met je meedenk: bel me of stuur me een mailtje. Ook als je zelf een plan hebt om bepaalde hokken te inventariseren hoor ik dat graag, dan zal ik die niet aan anderen aanraden.

Willem Stouthamer

Bovenstaande artikel is mede geïnspireerd door een mail van Willemien Troelstra Districtscoördinator Zuid-Holland Zuid

FLORON vrijwilliger van 2013 Annie Vos

Ben Hoentjen

Bij het begin van de zeer geslaagde FLORON-dag, op zaterdag 14 december jl., kreeg Annie Vos tot haar zichtbaar grote verrassing de oorkonde voor haar uitverkiezing als FLORON vrijwilliger van het jaar 2013 uit handen van FLORON-voorzitter Hans van Dord.

En natuurlijk een warm applaus van rond 400 FLORON-medewerkers in de zaal.

Uitreiking FLORONvrijwilligersprijs aan Annie Vos.
(foto: Baudewijn Odé)

Ze kreeg deze eervolle erkenning voor haar jarenlange enthousiaste en onvermoeibare inzet voor de Stengelloze sleutelbloem, 'haar' geelsterren en, sinds vorig jaar, ook voor het achterhalen van de herkomst van Parnassia, die in verschillende natuurontwikkelingsgebieden in Drenthe is opgedoken. Het herstelplan voor de Stengelloze sleutelbloem, waarvan ze ook in deze Nieuwsbrief verslag doet, zou zonder haar waakzame 'toezicht' op de drie resterende groeiplaatsen en waardevolle reeks jaarlijkse tellingen van aantal planten en bloemen vermoedelijk nooit van de grond gekomen zijn. Dankzij haar goede contacten met de bij het groenbeheer betrokken medewerkers staan er ook komend voorjaar weer bordjes 'Niet maaien voor 15 mei' op verschillende brinken in Hondsrug-dorpen in de gemeente Aa en Hunze en straks vast ook in het Groningse Bellingwedde. Daarnaast heeft ze ook nog tijd en energie over om jaarlijks heel wat hokken te inventariseren! Kortom, deze uitverkiezing is meer dan verdiend en haar van harte gegund.

Kijk voor een impressie van de jubileum FLORON-dag op de geheel vernieuwde website van FLORON, www.FLORON.nl

Vrijwilligers onderhoud Laarmantuin

Richard Dijkstra (hoofd onderhoud en collectiebeheerder Laarmantuin, Haren)

De Laarmantuin is een Ecologische tuin die onderdeel uitmaakt van de Hortus Botanicus Haren. De tuin bestaat onder andere uit een uitgebreid Arboretum en Pinetum met inheemse en uitheemse bomen uit de gematigde streken, met nadruk op de geografische gebieden Midden-Azië, China en Noord Amerika. Bijzonder is de rijke stinsenflora in het Arboretum. Ook het open deel van de Laarmantuin is uniek. Dit gebied

bestaat uit verscheidene inheemse en zeldzame vegetatietypen, zoals vochtige heiden, blauwgrasland, kalkgrasland, voedselarme plas, etc. Sinds kort is de Laarmantuin als eerste Ecologische tuin onderdeel van de Nationale Plantencollectie. Hiermee heeft het unieke karakter van de Laarmantuin ook wetenschappelijke erkenning gekregen.

Het behoud en verdere ontwikkeling van de Laarmantuin brengt gespecialiseerd onderhoud met zich mee, dat handmatig en met veel geduld moet worden uitgevoerd. Het team dat in de Laarmantuin werkzaam is, is op zoek naar enthousiaste vrijwilligers met kennis van en gevoel voor wilde planten, die zich voor langere tijd willen inzetten voor het onderhouden van de tuin. Het gaat dan om één of meerdere dagen per week. Zij zullen intern worden opgeleid door de vaste medewerkers Daan Huizinga en Richard Dijkstra. Wil je jezelf opgeven of heb je liever eerst iets meer informatie, schroom dan niet om contact met ons op te nemen op onderstaand telefoonnummer of email adres. Natuurlijk kun je ook eerst even langskomen. We leiden je graag rond.

tel. 06 43658965 email richarddijkstra@hortusharen.nl

Floronkampje Sellinger - 13, 14 en 15 juni 2014

Sellinger ligt in het fraaie zuidelijke deel van de streek Westerwolde in Oost-Groningen. Dit esdorpen-landschap doet 'Drents' aan met op de hoge zandruggen akkercomplexen waar langs de rivier **Ruiten-Aa** stroomt, waarvan in de jaren 90 de meanders deels hersteld zijn.

Het gebied waardoor de Ruiten-Aa stroomt maakt deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (nu het Natuurnetwerk Nederland), waardoor veel gronden verworven zijn door natuurbeschermingsorganisaties als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Ook is er op bepaalde terreinen aan natuurbouw gedaan.

In de Sellinger bossen bevindt zich een boscomplex waarin nog een paar restanten zijn te vinden van het vroegere heidelandschap. Planten als Zevenster,

Moerasvaren, Lavendelhei, Kleine Veenbes en verschillende soorten Viltkruid staan vlak in de buurt van onze camping. Een beekdal, bossen, heiden en vennen, genoeg ingrediënten voor een uitstekend Floronkamp.

Onze locatie wordt de eenvoudige SBB-camping naast het SBB-kantoor en -werkschuur aan de rand van de Sellinger bossen. Het wordt een zelfverzorgingskamp waar een ieder haar/zijn eigen potje kookt. In Sellinger is een goede supermarkt, een hotel/restaurant en B & B gelegenheid.

De eerste inventarisatie begint op vrijdagmiddag om 13.00 uur. Topografische kaarten 1 : 25.000 13C Winschoten en 18A Ter Apel.

Opgave vóór 1 mei 2014 (of inlichtingen): Annie Vos of Willem Stouthamer

1000-soortendag Nationaal Park Lauwersmeer

Annie Vos

Na twee jaar in het diepe zuiden zal de 1000-soortendag komend jaar worden gehouden in het hoge noorden. Het doel van deze dag is om een bepaald gebied in Nederland grondig te inventariseren op flora en fauna.

Op uitnodiging van Staatsbosbeheer en in samenwerking met waarneming.nl en de andere PGO's zal in 2014 weer een, ongetwijfeld geslaagde, poging gedaan worden de 1000 soorten te halen, deze keer in Nationaal Park Lauwersmeer.

Deze dag zal plaatsvinden op 21 juni. Noteer dit vast in je agenda! Begin volgend jaar volgt uitgebreidere informatie over het programma van de dag o.a. via de EIS-website <http://www.eis-nederland.nl/> en Tentakel, de digitale nieuwsbrief van EIS-Nederland.

Cursus Digitaal inventariseren met smartphone of tablet

Annie Vos en René Bult

Jaarlijks gaan honderden vrijwilligers voor Floron of een regionale florawerkgroep het veld in om de wilde flora van Nederland te inventariseren. Veel, misschien zelfs de meeste waarnemers maken daarbij nog steeds gebruik van 'papieren' streeplijsten en detail-formulieren. Nadeel daarvan is de grote administratieve rompslomp achteraf: de gegevens moeten nog handmatig worden gedigitaliseerd. Hierdoor duurt het bovendien veel langer voor de gegevens voor gebruik beschikbaar zijn. Nu bijvoorbeeld bij Het Nieuwe Strepen project van de waarnemers verwacht wordt dat zij hun gegevens zelf digitaal aanleveren, kan dit voor voorheen actieve waarnemers aanleiding zijn af te haken. Voor nieuwe mensen kan het ook een drempel zijn om met flora-inventarisaties te beginnen.

Maar sinds enkele jaren is er gelukkig een aantrekkelijk alternatief: digitaal inventariseren.

Digitaal inventariseren met smartphone of tablet is inmiddels stevig in opmars. Vergeleken met de klassieke papieren methode biedt digitaal strepen vele voordelen. Met een paar klikken leg je in het veld de detailgegevens van een waarneming inclusief de GPS-coördinaten vast: GPS-uitlees- of overschrijffouten behoren hiermee tot het verleden. Ook de abundantie kan direct worden ingevoerd en je kunt meteen een bewijsfoto van je vondst toevoegen. Bovendien kun je op vergelijkbare manier tijdens je excursie ook waarnemingen van andere soortgroepen, zoals bijvoorbeeld vlinders, paddenstoelen, vogels etc. invoeren.

Vergeleken met de 'oude' methode levert digitaal inventariseren thuis nog weinig nawerk op. Kortom, een modernere manier van registreren die nieuwe floristen zeker zal aanspreken en voor oude floristen een verademing kan betekenen. Dat digitaal invoeren niet alleen 'een ding' is voor de jonge garde, maar ook voor krasse knarren, bewijzen drie gerenommeerde vrijwillige floristen. Hoewel inmiddels flink op leeftijd, registreren ze toch al jarenlang digitaal planten: de ene is 70, de tweede 80 en de derde zit daar ergens tussen in. Volgens eigen zeggen willen ze nooit meer op pad met een streeplijst en als ze die wel weer zouden moeten gaan gebruiken, dan stoppen ze er mee!

Zonder hulp overgaan op digitaal inventariseren is echter voor menigeen een te grote stap. Niet alleen omdat er verschillende zogenaamde applicaties zijn, maar ook omdat de (veronderstelde grote) voorkennis, noodzakelijk voor het inrichten en gebruik van de smartphone en PC, afschrikt. Om je te helpen de digitale drempel over te gaan is de cursus Digitaal inventariseren georganiseerd voor zowel al actieve als nieuwe waarnemers in Groningen, Friesland en Drenthe. Ook als je nu nog niet over smartphone of tablet beschikt, kun je meedoen. Na het doorlopen van de cursus heb je voldoende bagage om zelfstandig met digitaal waarnemen aan de slag te gaan.

De cursus wordt gegeven op zaterdag 22 maart 2014 in het Dorpshuis De Tiehof in Onnen en duurt de gehele dag. De cursusleider is René Bult. Het maximaal aantal deelnemers is 15. Bij meer aanmeldingen wordt een tweede cursusdag georganiseerd op 17 april. Deelname is gratis, omdat de cursus wordt bekostigd met subsidie uit het fonds Groen en Doen van het ministerie van Economische Zaken.

Opgave voor **1 maart** (direct dus) bij Annie Vos, plantencoördinator van de KNNV afdeling Groningen-Oost: arvossmit@planet.nl

NIEUWS

Doorstart Nationale Databank Flora en Fauna

De Nationale Databank (NDFF) maakt op 1 januari 2014 een doorstart. De NDFF wordt daarbij in afgeslankte vorm voortgezet door een consortium: Het Interprovinciaal Overleg (IPO), de departementen van Economische Zaken (EZ), Infrastructuur en Milieu (I&M), Rijkswaterstaat (RWS) en terreinbeherende organisaties Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en

de 12 Landschappen. Dit consortium is van mening dat de NDFF een zeer nuttige maatschappelijke functie vervult en heeft besloten de exploitatie van de NDFF in handen te geven van BIJ12, de nieuwe gemeenschappelijke werkorganisatie van de provincies.

Natuurplaza (gebouw Mercator Sciencepark III)
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen
0800 2356333 - helpdesk@natuurloket.nl

PLANTEN INFORMATIE

Flora Vegetativa 3^e druk

Deze vegetatieve flora van Stefan Eggenberg en Adrian Möhl, uitgever Haupt Verlag, maakt in korte tijd een stormachtige ontwikkeling door naar een volwaardige veldflora. De eerste druk verscheen in 2007 en deze derde druk zag het licht in augustus 2013. In zes jaar tijd drie drukken vraagt een enorm grote inzet. Het aantal soorten is met 150 gestegen naar 2329.

Het meest in het oog springend is de toevoeging van de wolfsklauwen en de varens. Een grote verandering is ook de actualisatie van de indeling van families, zoals in de meeste nieuwe uitgaven van flora's. Vanzelfsprekend zijn fouten die ontdekt zijn in de vorige edities hersteld. Bovendien is het formaat teruggebracht tot zakformaat en op dunner papier, zodat de flora makkelijker meegenomen kan worden in het veld.

Wat opvalt, maar niet nieuw, zijn de Zwitserse verspreidingskaartjes en biotoopaanduiding bij elke soort. Deze kaartjes staan ook in de Flora Helvetica van dezelfde uitgever.

De Flora Vegetativa is niet alleen in de Duitse, maar ook in het Franse taal te koop. Rest de vraag wanneer er een Engelse versie verschijnt. Van een Nederlandse versie kan waarschijnlijk alleen gedroomd worden.

Deze complete vegetatieve flora kan prima naast Rothmalers' Excursionsflora von Deutschland, Gefäßpflanzen: Atlasband (3000 weergegeven soorten) worden gebruikt, welke de bloeiende planten behandelt.

Conclusie: kopen! prijs ongeveer 60 euro (let op eventuele verzendkosten).

Willem Stouthamer

Gelezen in Dumortiera 103

Filip Verloove presenteert het resultaat van meer dan 10 jaar Cotoneasters (dwergmispels) in België bestuderen. In dit artikel komen 30 soorten aan bod (incl. de inheemse *C. integerrimus*) en een determinatiesleutel.

De soorten die ingeburgerd zijn of geregeld ontsnappen worden uitgebreid besproken (ecologie, status in Europa, afkomst, determinatietips etc.).

http://www.br.fgov.be/PUBLIC/GENERAL/GENERALNL/publicationsplanten_dumortieranl.php

Wilde dwergmispel (*C. integerrimus*) bron Wikipedia

Inheemse bomen en struiken In Nederland en Vlaanderen

Dit succesvolle boek, onder redactie van Bert Maes, is nu uitgebreid met een omvangrijk hoofdstuk over dwergstruiken. Hierin komt naast de Rode bosbes, Kraaihei, Rijsbes en Berendruif ook de Maretak aan bod, een halfparasiet op bomen.

Dwergstruiken worden in tegenstelling tot de bomen en grotere struiken weinig aangeplant in het landelijk gebied. Een aantal dwergstruiksoorten is door de grootschalige heide- en veenontginningen vanaf de negentiende eeuw zeldzaam geworden.

Uitgeverij BOOM, prijs 39,90

EEN NIEUWE STADJER

Ellen Visia

Op een late vrijdagmiddag in november toog ik naar het VVV kantoor op de Grote Markt. Voor sluitingstijd moest ik daar nog snel een boodschap doen. Ik zette mijn fiets tegen het markante gebouw met zijn blauwe hergebruikte tegeltjes van het museum en zette hem op slot. Gewoontegetrouw richtte mijn blik zich ondertussen op de grond. Je weet maar nooit. En inderdaad er stonden plantjes in de smalle richeltjes tussen de stenen dichtbij de muur. Wat zou het zijn: Liggend vetmuur, Vogelmuur.....? Maar nee, het zag er toch anders uit. Ik bukte en keek eens goed. Er stond een mij niet bekend plantje. Nu eerst maar even die boodschap doen en daarna wat plukken dan kon ik het thuis determineren. Eenmaal thuisgekomen kon het serieuze onderzoek beginnen.

De blaadjes stonden in kransjes van vier en waar de bloempjes hadden gezeten, zag ik kelkblaadjes die minuscule zaadjes omhulden. Het uiterlijk wekte associaties met de Anjerfamilie maar dat wilde ik niet als uitgangspunt nemen. Ik pakte de flora van Eggelte en begon bij de hoofdsleutel. Al snel kwam ik inderdaad bij de Anjers terecht en doorsleutelend bij een naam: Kransmuur (*Polycarpon tetraphyllum*). Om te controleren of ik het goed had, zocht ik in andere flora's (Jac. P. Thijsse, een oude Heukels' en in de Nederlandse Oecologische Flora van Weeda). Maar hé, dat was vreemd, nergens werd de plant genoemd. Gelukkig is er internet en jawel hoor! Op het computerscherm verschenen plantjes die er net zo uitzagen als de mijne. En daar las ik ook dat het een nieuwkomer is. Vandaar dat hij niet in die oude flora's stond !

Kransmuur (*Polycarpon tetraphyllum*)

De plant komt uit landen rond de Middellandse Zee en is begin jaren negentig voor het eerst in Nederland waargenomen. Hij wordt sindsdien vooral in het stedelijk gebied in het westen van Nederland waargenomen. In 2007 dook hij plots op in Assen en nu dus ook in Groningen. De meest noordelijke vindplaats tot u toe en hoe passend, bij de VVV. Toch leuk om te vinden! (zie ook natuurbericht.nl)

Sneeuw- en Lenteklokjes in de provincie Groningen

Guus de Vries – Groningen, guus@fdevries.com

Samenvatting

Tijdens de aanhoudende winter in 2012-2013 zijn ruim 300 groeiplaatsen van vier soorten sneeuwklokjes en het Lenteklokje in de provincie Groningen in kaart gebracht.

Van iedere soort zijn de belangrijkste biotopen in zowel de stad als de provincie vermeld.

Van Green snowdrop (*Galanthus woronowii* Losink.) en Glanzend sneeuwklokje (*Galanthus ikariae* Baker.) worden de uiterlijke verschillen aangegeven, hun verspreiding in Nederland en de reden daarvan.

Verder komt aan de orde het belang van Groot sneeuwklokje (*Galanthus elwesii* Hook. f.) en Green snowdrop in de provincie Groningen voor het landelijk totaal.

Het Lenteklokje (*Leucojum vernalis* L.) is in 16 kilometerhokken aangetroffen. Daarvan bevinden de meeste hokken zich in de provincie, namelijk tweederde van het totaal. Toch is het totaal aantal getelde planten in vrijwel gelijke mate over stad en provincie verdeeld.

Inleiding

De winterperiode in 2012-2013 liep ver door in het voorjaar. Het voordeel hiervan was dat vroege knol- en bolgewassen nu langer in bloei bleven dan gebruikelijk. Zo stond Winterakoniet twee weken langer volop in bloei, namelijk van begin februari tot in de eerste week van april, terwijl het Gewoon sneeuwklokje van begin februari tot halverwege april bloeide, bijna drie weken langer dan in 2011 en 2012. Met andere woorden de aanhoudende vorstperiode bood de mogelijkheid gedurende een langere periode gegevens te verzamelen.

Methode

In de winter en het vroege voorjaar van 2012-2013 zijn in de provincie Groningen groeiplaatsen van sneeuw- en lenteklokjes in kaart gebracht. Geïventariseerd zijn de volgende soorten: Gewoon sneeuwklokje *Galanthus nivalis* L., Gewoon sneeuwklokje *Galanthus nivalis* variëteit *Plenus* Hort., Groot sneeuwklokje *Galanthus elwesii* Hook. f., Green snowdrop *Galanthus woronowii* Losink. en Lenteklokje *Leucojum vernalis* L.. Getracht is zoveel mogelijk locaties te bezoeken. In het onderzoek zijn zowel de stad als de hele provincie betrokken. Dit resulteerde in ruim 300 waarnemingen die zijn ingevoerd op de site www.waarneming.nl. Daar waar gesproken wordt van aantallen planten of exemplaren is meestal sprake van aantallen pollen. Bij de uitwerking is incidenteel gebruik gemaakt van – oude – gegevens van anderen. Groeiplaatsen in tuinen van particulieren en heemtuinen zijn buiten beschouwing gelaten.

Resultaten

Gewoon sneeuwklokje *Galanthus nivalis* L.

Deze soort was het meest algemeen en is in 184 kilometerhokken aangetroffen. In de provincie Groningen is het Gewoon sneeuwklokje geconcentreerd in en rondom de woonkernen: de stad Groningen, Haren en Glimmen, de dorpen gelegen langs de N355 (Groningen-Visvliet), de N361 (Groningen-Winsum, de N361 (Winsum-Ulrum), de N366 (Winsum-Rodeschool), de N41 (Groningen-Delfzijl) en de N986 (Hoogezand-Wagenborgen). Daarvan geeft met name de N41 hoge dichtheden te zien rondom Garrelswaer, Appingedam, Delfzijl en de dorpen ten noorden daarvan gelegen. Waar niet of nauwelijks van bewoning sprake is ontbreekt het Gewoon sneeuwklokje zoals in een brede strook langs de hele kust en in grootschalige landbouwgebieden in Hunsingo, het Oldambt en grote delen van Oost-Groningen.

Het Gewoon sneeuwklokje is in de provincie aangetroffen in uiteenlopende biotopen zoals wegbermen, groenstroken, slootkanten, kanaaloevers, parken, parkbossen al dan niet bij landgoederen en vooral op oude begraafplaatsen rondom kerken in dorpen. Op nieuw aangelegde begraafplaatsen is het doorgaans vergeefs zoeken naar deze soort of zijn in het meest gunstige geval de aantallen laag. Soms kunnen in slootkanten aanzienlijke pollen staan zoals in Winsum, Middelstum en Stedum of in een enkel geval aan kanaaloevers in bijvoorbeeld Hoogkerk. Behalve in genoemde biotopen kunnen hoge aantallen Gewoon sneeuwklokje plaatselijk worden aangetroffen in parken (Ulrum, Eenrum), of in groenstroken (Stedum). Meestal gaat het om verwilderde exemplaren die daar terecht zijn gekomen via het storten van tuinafval. Borgtuinen herbergen alle hoge aantallen sneeuwklokjes.

Grote stinzenachtige tuinen van particulieren die zeer rijk zijn aan deze soort bevinden zich in Warffum aan de Pastorieweg (met duizenden planten), in Breede aan de Juffer Marthastraat (borgtuin en begraafplaats met meer dan 1250 planten), in Zandweer aan de Molenhorn (pastorietuin met honderden exemplaren) en in Uithuizen aan de Hoofdstraat West (notaristuin met honderden planten).

In de stad Groningen bevinden zich de belangrijkste groeiplaatsen in parken (Stadspark, Hereplein, Emmaplein, Martinikerkhof, Nieuwe Kerkhof, Noorderplantsoen), op begraafplaatsen (Esserveld, Zuiderbegraafplaats, Noorderbegraafplaats) en in parkbossen (Coendersborg, Groenestein, Sterrebos).

Gewoon sneeuwkllokje *Galanthus nivalis* variëteit *Plenus* (Hort.)

Deze variëteit die reeds honderden jaren in cultuur is, heeft gevulde geelgroene bloemen die op grote afstand opvallen. *Plenus* is aangetroffen in 74 kilometerhokken. De soort is goed vertegenwoordigd op het Groningse deel van de Hondsrug, zij het in lage aantallen. Hier is ze verdeeld over 12 kilometerhokken waarvan 8 in de stad Groningen, 2 in Haren en 2 in Glimmen.

Andere gebieden waar de soort veel wordt aangetroffen zijn de omgeving van Appingedam en Slochteren in respectievelijk 4 en 3 kilometerhokken. Over het algemeen herbergt het merendeel van de groeiplaatsen niet meer dan enige tientallen exemplaren. Figuur 1 toont de rijkste groeiplaatsen in de provincie.

Groeiplaats	Aantal exemplaren	Biotoop
Ennemaborgh	525	Parkbos Landgoed
Fraeylemaborg Slochteren	235	Parkbos Landgoed
Ekenstein Appingedam	90	Parkbos Landgoed
Breede Warffum	65	Parkbos Landgoed
Klinckemalaan Zuidhorn	370	Begraafplaats
Kloosterwijtwerd Usquert	280	Parkbos

Figuur 1. Groeiplaatsen met de hoogste aantallen *Galanthus nivalis Plenus* in de provincie Groningen in 2013.

De hoogste aantallen staan in de parkbossen van een aantal landgoederen. In Zuidhorn is *Plenus* nog maar recent op de begraafplaats aangeplant. De variëteit komt daarnaast nog voor in groenstroken, wegbermen en slootkanten, waar gemakkelijk verwildering optreedt vanuit tuinen van particulieren en door gedumpt tuinafval.

Hoge aantallen en fors uitgegroeide pollen zijn aangetroffen in dorpen gelegen in de gemeente Bedum, Eemsmond en Loppersum. De verspreiding komt in grote trekken overeen met die van het Gewoon sneeuwkllokje. *Plenus* komt overal in de provincie voor, in het Westerkwartier echter zeer plaatselijk en in Oost-Groningen incidenteel, d.w.z. het hele gebied ten zuiden van de A7. Evenals het Gewoon sneeuwkllokje ontbreekt ook *Plenus* in een 3 tot 6 kilometer brede strook langs de hele kust en in grootschalig landbouwgebied.

Dat ook de stad een aantal locaties kent met grote hoeveelheden planten illustreert onderstaande tabel (Figuur 2).

Groeiplaats	Aantal exemplaren	Biotoop
Sterrebos	100	Parkbos
Groenestein	75	Parkbos Landgoed
Coendersborg	40	Parkbos
Poortersplein	50	Park
Zuiderbegraafplaats	80	Begraafplaats
Noorderbegraafplaats	40	Begraafplaats

Figuur 2. Groeiplaatsen met de hoogste aantallen *Galanthus nivalis* variëteit *Plenus* in de stad Groningen in 2013.

De biotopen in de stad komen overeen met die in de provincie. Ook hier is de variëteit *Plenus* vertegenwoordigd in een aantal parkbossen en op een aantal begraafplaatsen, maar de aantallen zijn beduidend lager. Hoewel het Esserveld en de R.K.-begraafplaats niet in Figuur 2 zijn opgenomen, komt *Plenus* er wel voor, zij het in zeer lage aantallen.

Groot sneeuwkllokje *Galanthus elwesii* Hook. f.

Deze soort wordt bijna twee keer zo hoog als het Gewoon sneeuwkllokje, heeft brede blauwgroene bladeren en grotere melkwitte bloemen en bloeit enkele weken vroeger dan het Gewoon sneeuwkllokje.³

Het Groot Sneeuwkllokje is tot nu toe in 17 kilometerhokken waargenomen. In de provincie zijn tien groeiplaatsen ontdekt: Glimmen 10 exemplaren, Haren 112, Aduard 4, Zuidhorn 3, Grijpskerk 64, Tolbert 12, Niebert 3, Bedum 3, Kloosterburen 13 en Wedde 195. Met uitzondering van Grijpskerk en Wedde zijn de aantallen laag.

Vijf groeiplaatsen bevinden zich op een begraafplaats, drie in een park en twee in een parkbos. Op al deze locaties is de soort bewust aangeplant.

De stad Groningen vormt het bolwerk van deze soort. Hier bevinden zich zeven groeiplaatsen met doorgaans hoge aantallen planten (Figuur 3).

Groeiplaats	Aantal exemplaren	Biotoop
Emmaplein	248	Grasveld verkeersrotonde
Martinikerkhof	215	Grasveld park
Noorderplantsoen	210	Grasveld park
Boerhaavelaan	65	Grasveld park
Hereplein	26	Grasveld verkeersrotonde
Palmslag	23	Grasveld park
Agricolastraat	1	Grasveld park

Figuur 3. Groot sneeuwkllokje, groeiplaatsen, aantallen en biotopen in de stad Groningen in 2013.

De soort ontbreekt in de stad op begraafplaatsen en komt uitsluitend voor op grasvelden, in parken of in een parkachtige omgeving.

Met name op veelal prominente locaties is het Groot sneeuwkllokje te vinden, dat wil zeggen plaatsen, waar veel passanten langskomen zoals het Hereplein, het Emmaplein en het Noorderplantsoen. Ze vormen belangrijke toegangswegen naar de binnenstad. Op het Martinikerkhof, het historische hart van de stad, staan eveneens hoge aantallen van het Groot sneeuwkllokje. Doordat deze soort hoger wordt dan het Gewoon sneeuwkllokje valt hij eerder op.

In Nederland is het Groot sneeuwkllokje aangetroffen in 75 kilometerhokken.^{6 7} Daarvan bevindt zich een aanzienlijk deel, 22%, in de provincie Groningen. Alleen Noord-Holland heeft een nog hoger aandeel, namelijk 30% van de kilometerhokken.

Greendrop *Galanthus woronowii* Losink.

Veel minder opvallend dan de vorige soort is Green snowdrop met roomkleurige bloemen en brede lichtgroene bladeren. Deze soort staat op totaal elf groeiplaatsen⁷, waarvan zes in de provincie, alle begraafplaatsen. De aantallen wisselden sterk: Haren 5 sneeuwkllokjes, Aduard 7, Zuidhorn 235, Westeremden 7, Hoogezand 6, Hellum 255.

In de stad Groningen bevinden zich vijf groeiplaatsen. Vier daarvan zijn begraafplaatsen met overwegend lage aantallen: Esserveld 6 planten, R.K. begraafplaats 1, Zuiderbegraafplaats 17. Het Selwerderhof vormt een uitzondering met ruim 80 snowdrops. Op de vijfde groeiplaats, een groenstrook aan de Trompsingel, staan ca 40 planten.

Hoewel deze soort in slechts 10 kilometerhokken voorkomt slaat de provincie Groningen landelijk gezien geen slecht figuur met maar liefst 40% van het totaal aantal kilometerhokken in Nederland.⁷

Green snowdrop, *Galanthus woronowii* Losinsk. is bij een eerste kennismaking gemakkelijk te verwarren met Glanzend sneeuwkllokje, *Galanthus ikariae* Baker. Figuur 4 vat de belangrijkste verschillen samen tussen beide soorten.^{3 5}

Kenmerken	Green snowdrop	Glanzend sneeuwkllokje
Bladkleur	Lichtgroen	Donkergroen
Bladdoorsnede	Geen grote luchtcellen zichtbaar bij 10 x vergroting	Wel grote luchtcellen zichtbaar bij 10 x vergroting
Bloemdekblaadjes	1,5 - 2,5 cm	1,8 - 3,2 cm
Binnenste bloemdekblaadjes	De groene vlek beslaat minder dan de helft van het binnenste bloemdekblad	De groene vlek beslaat meer dan de helft van het binnenste bloemdekblad

Figuur 4. Verschillen tussen *Galanthus woronowii* en *Galanthus ikariae*.

Lange tijd zijn deze soorten door elkaar gehaald (en soms nu nog). Pas in 1974 heeft Artjushenko na grondige studie geconcludeerd dat *G. woronowii* en *G. ikariae* verschillende soorten zijn. Hun chromosoomaantal is zes respectievelijk vier.³

Een ander verschil is dat *G. woronowii* veel meer in Nederland is ingevoerd dan *G. ikariae* en beter bestand is tegen extreme weersinvloeden. Dat ligt aan de klimatologische omstandigheden in het oorspronkelijk verspreidingsgebied.

G. woronowii is afkomstig uit het gebied ten oosten van de Zwarte Zee en het westen van de Kaukasus, terwijl *G. ikariae* voorkomt op eilanden in de Egeïsche Zee zoals Ikaria, Andos, Naxos en Skyros.³ Toch komt het genoemde verschil niet duidelijk tot uiting in de huidige verspreidingskaarten:

G. woronowii is in Nederland in 25 kilometerhokken aangetroffen en *G. ikariae* in 29 hokken. Meer dan de helft van de kilometerhokken van eerstgenoemde soort is gelegen in de drie noordelijke provincies, met name in de provincie Groningen, terwijl dit bij *G. ikariae* het geval is in de Randstad, met name in Noord-Holland.⁷

Galanthus ikariae, IJmuiden 07-03-2009

G. woronowii ontbreekt in diverse bronnen waaronder de Heukels'.^{1 2 4 5 6 8} Deze vermeldt in stinzenmilieus wel het voorkomen van *G. ikariae* maar niet de determinatiekenmerken. Dit geldt overigens ook voor andere soorten zoals het Groot sneeuwkllokje (*G. elwesii*) en het Kaukasisch sneeuwkllokje (*G. caucasicus* (Baker) Grossh.).^{1 5 6}

Lenteklokje *Leucojum vernum* L.

Deze soort groeit in de provincie op een beperkt aantal plaatsen. Figuur 5 geeft hiervan een overzicht. Het voorkomen lijkt vooral bepaald te worden door de interesse in stinzenplanten van de terreineigenaar, de (groen)beheerder of stadsecoloog en hun inzet hiervoor.

Gemeente	Plaats	Groeiplaats	Biotoop	Aantal	Datum
Haren	Haren	Burg. Boeremapark	Park	1	22-03-2013
Grootegast	Lutjegast	?	Park	51	14-03-2011
Leek	Leek	Diepswal	Park	10	21-03-2009
	Niebert	Het Steenhuis	Parkbos Landgoed	76	31-03-2013
Zuidhorn	Zuidhorn	Johan Smitpark	Park	3	03-03-2013
De Marne	Leens	Verhildersum	Parkbos Landgoed	17	26-02-2013
	Kloosterburen	R.K.-kerk	Park	21	16-03-2013
Appingedam	Eekwerderdraai	Ekenstein	Parkbos Landgoed	184	02-04-2013
Slochteren	Slochteren	Fraeylemaborg	Parkbos Landgoed	23	26-02-2013
Oldambt	Scheemda	Ennemaborgh	Parkbos Landgoed	3	18-03-2012
Bellingwolde	Oudeschans	Parkje	Park	30	17-04-2013

Figuur 5. Groeiplaatsen, biotopen en aantallen van het Lenteklokje in de provincie Groningen in 2013, aangevuld met oudere gegevens. Op alle locaties is de soort aangeplant.⁸

Het Lenteklokje is in de provincie aangetroffen in 11 kilometerhokken en komt uitsluitend voor in parken of parkbossen (respectievelijk zes en vijf keer). Hoge aantallen staan op het Landgoed Ekenstein (Eekwerderdraai) en Het Steenhuis (Niebert). Op het Landgoed Ekenstein is de soort verspreid over tenminste zes groeiplaatsen. Hoewel het Lenteklokje in veel parkbossen van Landgoederen is aangeplant, ontbreekt hij bijvoorbeeld op het Landgoed Nienoord (Leek), Menkemaborg (Uithuizen) en Rensuma (Uithuizermeeden).

De biotopen in de stad en provincie zijn gelijk: parken en parkbossen. Van de vijf vervaagde kilometerhokken zijn er drie achterhaald met hoge aantallen in het noordwestelijk deel van het Martinikerkhof (Figuur 6).

Gemeente	Plaats	Groeiplaats	Biotoop	Aantal	Datum
Groningen	Groningen	Sterrebos	Parkbos	50	10-03-2012
		Martinikerkhof	Park	215	21-02-2013
		Noorderplantsoen	Park	1	06-03-2013

Figuur 6. Groeiplaatsen, biotopen en aantallen van het Lenteklokje in de stad in 2013. Op alle locaties is de soort recent aangeplant.

De verdeling van de in totaal 570 getelde planten over de stad en de provincie is vrijwel fifty-fifty. Het totaal aantal kilometerhokken in stad en provincie bedraagt 13% van het landelijk totaal. Dit is hoger dan de provincies Friesland en Drenthe.⁷ Uit figuur 5 en 6 is op te maken dat deze soort in 2013 een bloeitijd had, die overeenkomt met die in de Heukels' ¹, namelijk van eind februari tot diep in april. Tijdens het inventariseren is een aantal keren geconstateerd dat het Lenteklokje een aantrekkelijke soort lijkt te zijn om uit te graven (Het Steenhuis, Ekenstein). Bij het invoeren van alle vondsten van deze soort op de site www.waarneming.nl is dan ook kilometerhokvervaging toegepast.

Conclusie

Het Gewoon sneeuwkllokje is een algemene verschijning in de provincie maar ontbreekt in grootschalig landbouwgebied en in een brede strook langs de kust. De verspreiding van het Gewoon sneeuwkllokje variëteit *Plenus* komt hiermee overeen maar is minder algemeen en ontbreekt vrijwel geheel in Oost-Groningen.

Het Groot sneeuwkllokje, dat nog minder algemeen is, komt voor in slechts 16 kilometerhokken waarvan maar liefst 7 in de stad. Op de meeste groeiplaatsen zijn de aantallen zeer laag: slechts vier van de achttien locaties tellen 200 planten of meer. Van alle soorten is Green snowdrop het minst algemeen en is in slechts 10 kilometerhokken aangetroffen, waarvan 3 hokken met meer dan 200 planten. Door vermeerdering op de bestaande groeiplaatsen en misschien zelfs bijplanten zijn de twee laatstgenoemde soorten in de toekomst veilig te stellen. Op nieuwe locaties met vergelijkbare biotopen valt aanplanten te overwegen. Bestaande groeiplaatsen van het Lenteklokje zouden kunnen worden versterkt door bij te planten, terwijl nieuwe groeiplaatsen kunnen worden gecreëerd op landgoederen, waar de soort ontbreekt.

Deze inventarisatie sluit goed aan op de aanbeveling van Van Nierop om 'in navolging van Friesland een provinciaal onderzoek te doen naar het voorkomen, de verspreiding en de soortenrijkdom van stinzenplanten'.⁴

Andere soorten knol- en bolgewassen

De speurtocht naar sneeuwkllokjes leverde een aantal onverwachtheden op zoals *Eranthis cilicica* Schott & Baker, die veel smallere blaadjes onder de bloemen heeft dan Winterakoniet *Eranthis hyemalis* (L.) Salisb. (Figuur 7). In de stad staan hiervan 500 exemplaren in het Noorderplantsoen.

Figuur 7. Links: *Eranthis hyemalis* Warffum 2013, rechts: *Eranthis cilicica* Groningen 2013.

Voorts zijn op een aantal locaties hoge aantallen Bostulp, *Tulipa sylvestris* L. gevonden: in Zandeweer een paar duizend exemplaren in een pastorietuin, in Slochteren ruim vijfhonderd op het landgoed de Fraeylemaborg, in 't Zand driehonderd planten in een onbeduidend parkje, in Eenrum meer dan honderd in een parkje en in de stad Groningen op vier verschillende locaties.

Bronnen

- 1 R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.
- 2 www.SoortenBank.nl.
- 3 www.Galanthus.be/sneeuwkllokjes uit Vlaanderen.
- 4 K. van Nierop. 2009. Stinzenplanten in Groningen, ed. 1. Noordboek, Groningen.
- 5 www.wilde-planten.nl in Nederland en België.
- 6 www.verspreidingsatlas.nl/planten.
- 7 www.waarneming.nl.
- 8 E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra, T. Westra. 1985. Nederlandse Oecologische Flora, deel 5. IVN, VARA en VEVIN. De Lange/Van Leer, Deventer.

Floristische verrassingen in ophoogmateriaal

Guus de Vries – Groningen, guus@fdevries.com

Samenvatting

1 In 2013 zijn in de stad Groningen meer dan twintig niet algemene plantensoorten aangetroffen, waarvan acht zeldzaam en vier zeer zeldzaam. Ze zijn aangevoerd met zand, split, lavakorrels of compost (substraat).

2 Het merendeel van deze soorten was echter binnen een jaar verdwenen.

3 Slechts enkele soorten houden jaren stand en een recente nieuwkomer lijkt dit ook te gaan doen.

4 Aan de hand van een aantal van deze plantensoorten is de mogelijke herkomst van het substraat te bepalen.

Inleiding

Als een van de eersten wijst Denters¹ op het grote belang van de stad voor planten: *'De spontane flora laat zich niet temmen' 'De eerste plantjes verschijnen op die plaatsen op straat waar het wegdek is onderbroken, bijvoorbeeld rond een lantaarnpaal, bij een brievenbus, een fietsenrek of een reclamezuil'.... 'Ook in zand en aarde, gebruikt voor de aanleg van wegen en bouwterreinen zitten talloze zaden in ontelbare hoeveelheden'*. Dit aspect blijft doorgaans onderbelicht. In verband daarmee is in 2013 de stad Groningen nader onderzocht.

Figuur 1. Links: het gebruik van ophoogzand bij de renovatie van de Geulstraat 09-10-2013, rechts Gehoornde klaverzuring na vernieuwing van de Vechtstraat 09-10-2013.

Algemeen bekend is dat vernieuwen van wegen en straten bijna steeds leidt tot de komst van specifieke soorten als Straatliefdegras, Gehoornde klaverzuring, Harig knopkruid en in mindere mate Stinkende gouwe (Figuur 1). Doorgaans verschijnen ze massaal, een jaar na voltooiing van de werkzaamheden. Het aangevoerde ophoogmateriaal bestaat meestal uit zand. In toenemende mate wordt eveneens gebruik gemaakt van split, lavakorrels of zelfs compost (vanaf nu substraat genoemd).

Bij uitzondering kunnen ook ruwe blokken steen verwerkt worden. Ter verfraaiing van het Hanzeplein is jaren geleden hiervan een rotstuintje aangelegd en is met de aanvoer van deze blokken naar alle waarschijnlijkheid een aantal zeldzame plantensoorten meegekomen.

Behalve voor straten en wegen kan substraat ook worden aangevoerd voor braakliggende terreinen of bouwputten die zijn ontstaan na de afbraak van oude of verouderde gebouwen. Zo is het afgelopen jaar het terrein van het voormalige Laboratoriumgebouw aan de Van Ketwich Verschuurlaan, groot 25 x 90 meter, aangevuld met zeezand.

Resultaten

Af en toe kunnen bovengenoemde ingrepen voor floristische verrassingen zorgen. Soorten afkomstig uit andere delen van Nederland kunnen plotseling op deze plaatsen verschijnen.

a Soorten die relatief kort in de stad verblijven, namelijk sinds 2012 of 2013.

Tabel 1 geeft hiervan een overzicht. Van iedere plantensoort is de levensverwachting aangegeven, het aantal exemplaren, de precieze locatie, de aard van de groeiplaats en het substraat waarin de planten zijn aangetroffen. De vondsten zijn gerangschikt naar wijk en van noord naar zuid.

Soort	Aantal	Straat	Coördinaten	Groeiplaats	Substraat
Wijk: Oosterpark					
Esdoornganzenvoet B	44	Paradijvogelstraat	53.231 6.585	Braakliggend	Lavakorrels
Tuinbingelkruid B	12	Paradijvogelstraat	53.231 6.585	Braakliggend	Lavakorrels
Smalle raai †	02	Paradijvogelstraat	53.231 6.585	Braakliggend	Lavakorrels
Donzige klaproos	05	G. Bakkerstraat	53.225 6.577	Tegels	Zand
Wijk: Binnenstad-Noord					
Donzige klaproos	02	Noorderbuitensingel	53.227 6.558	Tegels	Zand
Wijk: Korrewegbuurt					
Papegaaienkruid †	07	Langestraat	53.225 6.564	Braakliggend	Lavakorrels
Doornappel †	02	Langestraat	53.225 6.564	Braakliggend	Lavakorrels
Wijk: Binnenstad-Oost					
Late stekelnoot B	01	Snor	53.218 6.575	Tegels	Zand
Tapijtbloem	01	Oosterkade	53.217 6.576	Klinkers	Zand
Wijk: Binnenstad-Centrum					
Kransmuur B	24	Grote Markt	53.219 6.568	Klinkers	Zand
Wijk: Schildersbuurt					
Donzige klaproos	48	Friesestraatweg	53.216 6.549	Tegels	Zand
Wijk: Herewegbuurt					
Donzige klaproos	17	Sterrebosstraat	53.207 6.576	Tegels	Zand
Wijk: De Linie					
Kleine majer †	01	Verl. Lodewijkstraat	53.206 6.584	Plantgat	Zand
Wijk: Helpman					
Basterdamarant B	08	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Glad vingergras B	01	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Esdoornganzenvoet B	81	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Tuinbingelkruid B	06	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Kromhals B	04	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Liggende ganzenvoet B	03	Kempkensberg	53.205 6.580	Braakliggend	Lavakorrels
Donzige klaproos †	02	Verlengde Hereweg	53.199 6.579	Tegels	Zand
Kandelaartje †	01	C. van der Lindenlaan	53.194 6.590	Tegels	Zand
Smal vlieszaad B	12	G. Borgesiuslaan	53.194 6.585	Tegels, plantgat	Zand
Wijk: De Wijert					
Zilverkruiskruid	01	J. Luykenstraat	53.197 6.573	Tegels	Zand
Kleine leeuwenbek	76	Van Iddekingeweg	53.197 6.572	Split	Split
Donzige klaproos	86	Potgieterstraat	53.197 6.568	Tegels	Zand
Gerande schijnspurrie †	02	V. K. Verschuurlaan	53.193 6.572	Braakliggend	Zand
Klein schorrenkruid †	11	V. K. Verschuurlaan	53.193 6.573	Braakliggend	Zand
Kortarige zeekraal †	01	V. K. Verschuurlaan	53.193 6.572	Braakliggend	Zand
Wouw †	04	V. K. Verschuurlaan	53.193 6.572	Braakliggend	Zand
Trosgierst †	01	V. K. Verschuurlaan	53.193 6.573	Braakliggend	Zand
Stijve wolfsmelk †	06	Vasalislaan	53.192 6.579	Braakliggend	Zand

Tabel 1. Met substraat aangevoerde plantensoorten in 2013 in de stad Groningen: Ruim twintig nieuwkomers verdeeld over tien wijken. Niet inbegrepen zijn de drie plantensoorten behorend tot de associatie van Kortarige zeekraal.³ Soorten voorzien van een B worden in hun voortbestaan bedreigd, soorten met † zijn inmiddels verdwenen.

Met uitzondering van Tapijtbloem, Donzige klaproos, Zilverkruiskruid en Wouw zijn alle soorten therofyt (eenjarig). De meeste van hen leefden echter korter dan een jaar, m.a.w. het waren een soort 'eendagsvliegen'.

Een voorbeeld daarvan waren drie zoutminnende soorten op het braakliggend terrein aan de Van Ketwich Verschuurlaan die kort aanwezig waren, waarschijnlijk door de snelle ontziltling van het opgebrachte zeezand na een periode van forse regenval. Als eerste verdween Gerande schijnspurrie, vervolgens Kortarige zeekraal en tenslotte Klein schorrenkruid. De levensduur van de meeste soorten is echter bekort als gevolg van menselijk handelen.

Figuur 2. Tapijtbloem

Zo is een Kandelaartje dat tussen tegels groeide het slachtoffer geworden van een menselijke vergissing. Het werd aanvankelijk niet als zodanig herkend en abusievelijk gewied. Waarschijnlijk heeft het zaad in een zak zilverzand gezeten. Het zand is op zeker moment uitgestrooid om de voegen tussen de tegels op te vullen.

Soorten als Esdoornganzenvoet, Tuinbingelkruid, Smalle raai en Papegaaienkruid die op hopen lavakorrels groeiden hielden het langer uit. De meeste van deze korrelhopen waren binnen een paar maanden opgeruimd en verwerkt in nieuw aangelegde tuinen (Paradijsvogelstraat, Langestraat en Kempkensberg). Op één locatie, de Paradijsvogelstraat, is een klein deel van het korrelmateriaal op een aangrenzend braakliggend terrein voor het tweede jaar blijven liggen. De verwachting is dat daarop het komend jaar Esdoornganzenvoet, Tuinbingelkruid en heel misschien ook Smalle raai zullen floreren (Figuur 3).

Figuur 3. Van links naar rechts: Esdoornganzenvoet, Tuinbingelkruid, Smalle raai op lavakorrels, Oosterparkwijk 05-10-2013.

Een ander voorbeeld van voortijdig afbreken van de levenscyclus door menselijk ingrijpen is de toenemende tendens bouwterreinen die ter verkoop aangeboden worden een aantrekkelijker aanzien te geven. Dit gebeurde door vroegtijdig afmaaien van de opgeslagen pioniervegetatie (Van Ketwich Verschuurlaan) waardoor alle planten Wouw verdwenen.

b Soorten die zich gedurende een langere periode in de stad ophouden namelijk vanaf 2010 of eerder.

Een aantal soorten heeft wel kans gezien zich in meer of mindere mate aan menselijke ingrepen te onttrekken en is inmiddels ingeburgerd (Tabel 2).

Soort	Aantal	Straat	Coördinaten	Groeiplaats	Substraat
Wijk: Oosterpark					
Kleine leeuwenbek	50	Damsterpad	53.223 6.593	Klinkers	Zand
Schijnraket	14	Damsterpad	53.223 6.593	Klinkers	Zand

Soort	Aantal	Straat	Coördinaten	Groeiplaats	Substraat
Wijk: Binnenstad-Oost					
Kransgras	51	W.A. Scholtenstraat	53.222 6.569	Tegels	Zand
Wijk: Binnenstad-Centrum					
Kransgras	70	Turfsingel	53.222 6.567	Klinkers	Zand
Akkerleeuwenbek B	03-12	Turfstraat	53.221 6.570	Klinkers	Zand
Echt bitterkruid	10	Hanzeplein	53.221 6.578	Rots	Steenblokken
Heggendoornzaad	04	Hanzeplein	53.221 6.578	Rots	Steenblokken
Muurhavikskruid	04	Hanzeplein	53.221 6.578	Rots	Steenblokken
Wijk: Binnenstad-West					
Kransgras	36	Kleine der A	53.216 6.560	Tegels	Zand

Tabel 2. Ingeburgerde plantensoorten in de stad Groningen (2013), die jaren geleden met ophoogmateriaal zijn meegekomen. B: soorten die in hun voortbestaan worden bedreigd. Echt bitterkruid en Muurhavikskruid zijn hemicryptofyten (vaste planten).

Ondanks het feit dat enkele soorten therofyt zijn zoals de Kleine leeuwenbek, Schijnraket, Akkerleeuwenbek en zich ophouden op risicovolle plaatsen namelijk in voegen tussen tegels of klinkers is hen toch een langduriger leven beschoren dan hun lotgenoten in Tabel 1. Zo staan de Kleine leeuwenbek en de Schijnraket aan het Damsterpad al tien jaar of misschien nog langer op een 0.50 meter hoge bolvormige klinkerwal, waar ze moeilijk bereikbaar zijn voor staalborstels van gemeentelijke borstelmachines en voor wandelaars.

Het lot van de Akkerleeuwenbek in de Turfstraat hangt aan een zijden draadje. Elk jaar vallen exemplaren ten prooi aan gemeentelijke borstelmachines. Het aantal planten daalde van twaalf in 2011 tot drie exemplaren in 2013. Bovendien heeft de soort in deze relatief nauwe straat extra te lijden van vertrapping door voorbijgangers (Figuur 3).

Figuur 3. Akkerleeuwenbek in de Turfstraat.

De eerste waarneming van Kransgras dateert uit 2007 aan de Turfsingel, één van de drie groeiplaatsen in de stad. Op alle plekken lijkt deze therofyt zich te handhaven.

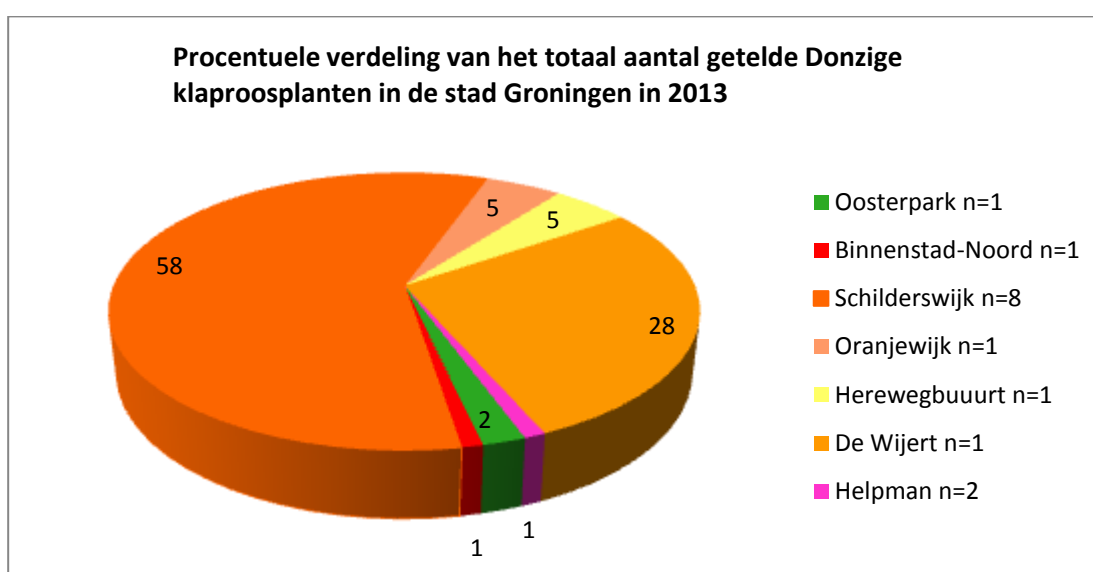
De beste overlevingskansen lijken die soorten te hebben die zich in moeilijk bereikbare hoeken hebben genesteld zoals in de rotstuin aan het Hanzeplein. Zeer zeldzame soorten² als Echt bitterkruid en Muurhavikskruid (beide hemicryptofyt) handhaven zich er al minstens tien jaar, zij het in lage aantallen (Tabel 2).

Van de recent verschenen soorten lijkt de overjarige Donzige klaproos één van de succesvolste te worden (Figuur 4).

Figuur 4 Donzige klaproos, Helpman 02-10-2013.

Deze nieuwkomer is pas voor het eerst in 2012 in de Schildersbuurt aan de Hoendiepskade aangetroffen. In tabel 1 is per wijk alleen de grootste groeiplaats aangegeven. Inventarisatie van de stad Groningen in 2013 leverde in totaal vijftien standplaatsen op verdeeld over zeven wijken (Figuur 5).

Figuur 5. Procentuele verdeling van het aantal Donzige klaproosplanten (n=305) over de verschillende Groningse wijken in 2013. Het getal achter een wijk geeft het aantal groeiplaatsen aan.

In de Schilderswijk komen zowel de meeste planten als groeiplaatsen voor. Hoewel er in De Wijert naar verhouding ook veel Donzige klaprozen groeien is er van slechts één standplaats sprake. De figuur laat zien dat de soort zich al aardig over de stad verspreid heeft, zij het in lage aantallen.

De standplaatsen waren negen keer op het westen gericht en drie keer op het zuiden. Steeds stonden de planten in voegen tussen tegels of klinkers pal tegen de voorgevels van gebouwen, waar ze met hun lange penwortels moeilijk zijn te verwijderen. In de Schilderswijk zijn inmiddels enkele exemplaren via uitzaai 'in de goot beland'. De succesvolle opmars in de stad wordt bovendien bevorderd door een relatief lange bloeiperiode, van begin mei tot eind oktober.

Discussie

Plantensoorten kunnen in bepaalde gevallen de mogelijke herkomst van het opgebrachte substraat 'verraden'. Het meest uitgesproken was dit het geval met drie zoutminnende soorten op het braakliggend terrein aan de Van Ketwich Verschuurlaan. Dat er sprake was van zeezand maakten de vele meegekomen schelpen en schelpresten eveneens duidelijk.

Het voorkomen van Schijnraket, Late stekelnoot, Liggende ganzenvoet en wellicht ook Smal vlieszaad en Stijve wolfsmelk kunnen duiden op de aanvoer van rivierzand^{4 5}, terwijl de aanwezigheid van Esdoornganzenvoet, Tuinbingelkruid, Smalle raai en mogelijk ook Papegaaienkruid een indicatie kunnen zijn voor de herkomst uit Zuid-Nederland of wellicht nog verder.^{3 4 5}

Vergeleken met hemicryptofyten lopen therofyten een veel groter risico te verdwijnen. Alleen als zaadvorming, zaadrijping en zaadverspreiding succesvol verlopen is er een kans dat ze het jaar erna opnieuw verschijnen. Dat het leven aan een 'metalen borstel'draadje hangt toont het voorbeeld van de Akkerleeuwenbek die dit jaar slechts één vrucht heeft weten te vormen.

Denters wijst er op dat vermelde plantensoorten 'van oorsprong afkomstig zijn uit berg- en steppeachtige streken of supergeneralisten (kosmopolieten) zijn en dat de meeste van hen via een grote omweg uiteindelijk in de stad zijn beland'.¹ Deze uitspraak is zeker van toepassing op de aangetroffen soorten in de stad Groningen.

Conclusie

Het is van belang alert te zijn op begroeiing die ontstaat nadat stedelijke renovatie heeft plaatsgevonden. Met de aanvoer van (ophoog)zand, compost en vooral lavakorrels kunnen floristische bijzonderheden opduiken.

In 2013 zijn tenminste acht zeldzame en vier zeer zeldzame soorten aangetroffen.² De overige soorten komen vrij algemeen voor of zijn adventieven.

De meeste zeldzaamheden zijn echter geen 'blijvertjes' maar verdwijnen binnen enkele maanden of in het meest gunstige geval binnen een jaar.

Tenminste tien soorten worden direct in hun voortbestaan bedreigd.

In een aantal gevallen kan de aanvoer van 'substraat' tot langdurige of zelfs blijvende vestiging van plantensoorten leiden zoals Echt bitterkruid, Muurhavikskruid, Schijnraket en Kleine leeuwenbek. Naar alle waarschijnlijkheid zal de recent verschenen Donzige klaproos in hun voetspoor volgen.

Bronnen

1 T. Denters. 2004. Stadsplanten, veldgids voor de stad, ed. 1. Fontaine Uitgevers BV, 's-Graveland.

2 R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.

3 J. Schaminée, K. Sýkora, N. Smits, M. Horsthuis. 2010. Plantengemeenschappen van Nederland, ed. 1. KNNV Uitgeverij, Zeist.

4 Stichting Floron. 2011. Nieuwe Atlas van de Nederlandse Flora, ed. 1. KNNV Uitgeverij, Zeist.

5 www.verspreidingsatlas.nl/planten.

Hartbladzonnebloem (*Doronicum pardalianches* L.) in de provincie Groningen

Guus de Vries – Groningen, guus@fdevries.com

Samenvatting

Van deze als zeldzaam beschouwde soort zijn in de provincie Groningen de volgende aspecten onderzocht: de actuele verspreiding, het voorkomen in diverse biotopen, het aantalsverloop vanaf 1950 en de bijdrage die ze levert aan het landelijk totaal.

Inleiding

Hartbladzonnebloem is oorspronkelijk afkomstig uit gebergten van Zuidwest- en Midden-Europa waar hij thuishoort in loofbossen, ravijnbossen en langs bergbeken, vooral op kalkrijke grond.^{6,7} De plant heeft een kruipende wortelstok met dunne, brosse uitlopers, die aan de top tot een groene sappige knol zijn uitgegroeid. Deze draagt weer een bladrozet waaruit soms nog een uitloper ontstaat.³ De knollen dienden als medicijn ondermeer tegen duizeligheid.⁶

Sinds de middeleeuwen is Hartbladzonnebloem in Nederland in veel gebieden bij kloosters en burchten aangeplant. De meeste huidige groeiplaatsen betreffen landgoedbossen.^{1,2,6,7} Een paar vindplaatsen in Zuid-Limburgse hellingbossen lijken natuurlijk.⁶

Hartbladzonnebloem is een overblijvende plant die bloeit van mei tot juli (Figuur 1). Door de grote lichtgroene bladeren valt deze geofyt van grote afstand op. Doordat de soort niet bladverliezend is, is zij vooral in de winter gemakkelijk te ontdekken door het ontbreken van bladeren aan bomen en struiken. De soort is in het renodunaal district vrij zeldzaam en elders zeldzaam.^{1,2,3,4} Hieronder wordt de verspreiding in de provincie Groningen in diverse biotopen en het aantalsverloop vanaf 1950 beschreven.

Figuur 1. Hartbladzonnebloem, De Wijert 25-04-2011

Methode

Hartbladzonnebloem is tussen 2011 en 2014 in de provincie Groningen geïnventariseerd. Het merendeel van de standplaatsen is 's winters ontdekt. Planten in heemtuinen en tuinen van particulieren zijn buiten beschouwing gelaten. Wel meegeteld zijn – mogelijke – tuinvlieders (escapes) aangetroffen in openbare ruimtes zoals parken, kerkhoven, villawijken, singels, groenstroken en wegbermen.

Resultaten

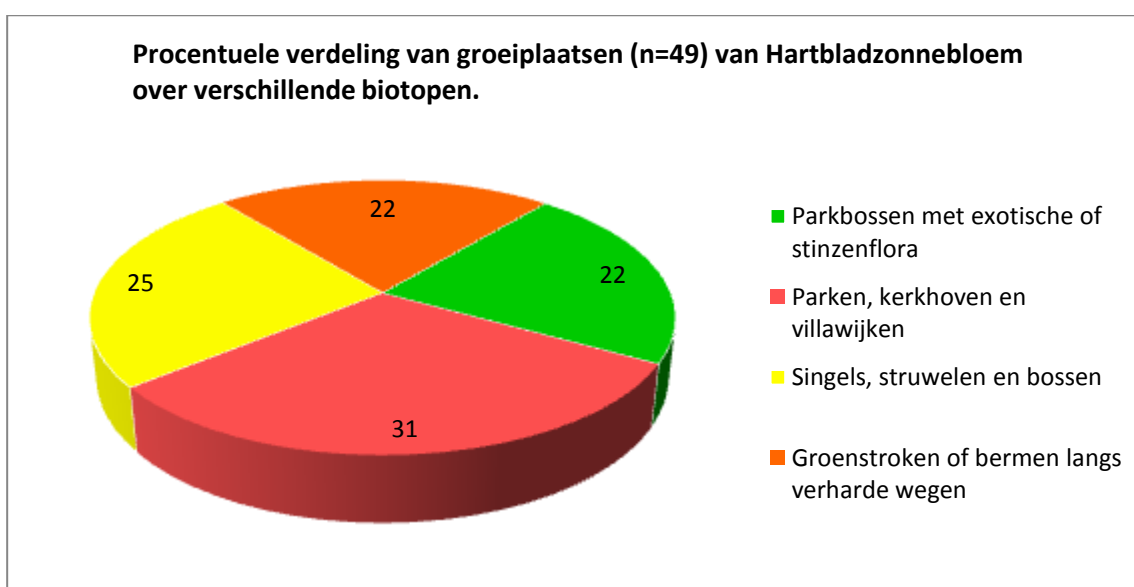
De soort is in de provincie Groningen aangetroffen in 34 kilometerhokken. Figuur 2 geeft de verdeling over de gebieden.

Gebieden	Aantal kilometerhokken (n=34)
Oost-Groningen	6
Oldambt	2
Fivelingo	5
Hunsingo	2
Westerkwartier	2
Hondsrug	17

Figuur 2. Verdeling van Hartbladzonnebloem over kilometerhokken in de provincie Groningen in 2013.

De helft van het aantal kilometerhokken, 17, bevindt zich op het noordelijk deel van de Hondsrug en is als volgt verdeeld: 3 in Glimmen, 4 in Haren en 10 in de stad Groningen. Van oudsher zijn hier nogal wat landgoederen met parkbossen, maar ook bosjes, parken en singels. De overige hokken liggen min of meer willekeurig door de provincie verspreid.

Hartbladzonnebloem is aangetroffen in vier verschillende biotopen (Figuur 3).

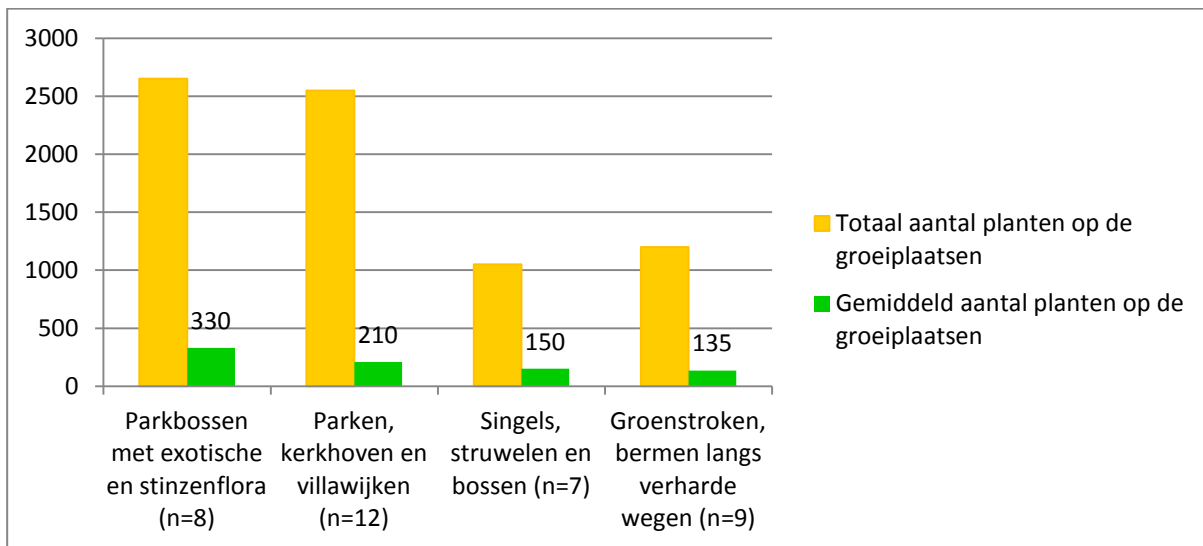
Figuur 3. Verdeling van groeiplaatsen (n=49) van Hartbladzonnebloem over vier verschillende biotopen in de provincie Groningen in 2013.

De meeste groeiplaatsen bevinden zich in biotooptype 'parken, kerkhoven en villawijken' terwijl het overige deel vrijwel gelijk verdeeld is over de resterende biotopen.

Het voorkomen van Hartbladzonnebloem in biotooptype 'singels, struwelen en bossen' is meestal onnatuurlijk. Vaak is er sprake van recente aanplant en soms ook van tuinvlieders. In type 'groenstroken of bermen langs verharde wegen' groeien uitsluitend tuinvlieders. Voorbeelden daarvan zijn de groeiplaatsen in de dorpen Baflo, Leens, Oldehove, Stadskanaal, Uithuizen, Wagenborgen, Warffum en Zuidhorn. Met uitzondering van Stadskanaal en Zuidhorn is er op deze locaties sprake van één groeiplaats.

De verdeling van groeiplaatsen over de genoemde biotopen in de provincie Groningen (Figuur 3) wijkt af van die in Nederland. Worden in de provincie de meeste groeiplaatsen aangetroffen in biotooptype 'parken, kerkhoven en villawijken',³ in Nederland in 'parkbossen met exotische of stinzenflora'.³

Tenslotte is nagegaan welk biotooptype de meeste planten herbergt en de hoogste dichtheid aan planten heeft (Figuur 4).

Figuur 4. Verdeling van het totaal aantal planten (n= 7450) over vier verschillende biotopen op het noordelijk deel van de Hondsrug. Het biotoop 'Parkbossen met exotische of stinzenflora' heeft zowel het hoogste aantal planten als de hoogste plantendichtheid.

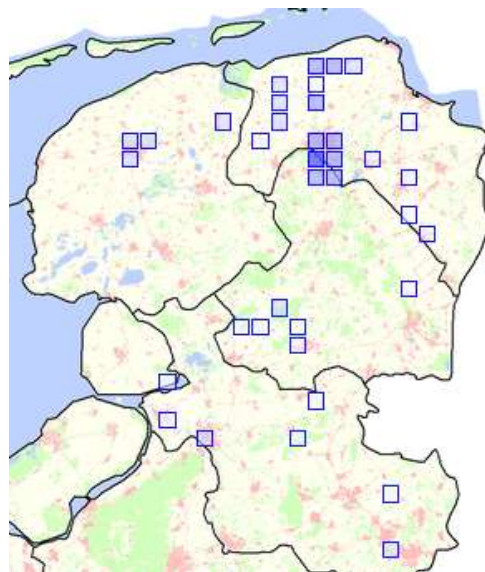
Hoewel in de provincie Groningen de biotoop 'parkbossen met exotische of stinzenflora' niet de eerste plaats inneemt als het gaat om de meeste groeiplaatsen (Figuur 3) doet hij dat wel bij het hoogste aantal getelde planten en de hoogste plantendichtheid. Deze biotoop moet ook het aantrekkelijkst zijn om in te verblijven, aangezien de dichtheid (het gemiddeld aantal planten op een groeiplaats) er anderhalf keer zo hoog is als in de biotoop 'parken, kerkhoven en villawijken' (Figuur 4).

Discussie

Vóór 1950 is Hartbladzonnebloem in de provincie Groningen aangetroffen in 12 uurhokken⁵, in 2013 in 18 uurhokken³ (Figuur 5). Met andere woorden, een toename van 30%, hetgeen in overeenstemming is met de landelijke trend die getypeerd wordt als 'onveranderd of toegenomen'.⁴

De provincies Friesland, Drenthe en Overijssel telden vóór 1950 respectievelijk 2, 6 en 9 uurhokken.⁵ In 2013 is de soort in deze provincies aangetroffen in respectievelijk 4, 8 en 7 uurhokken (Figuur 5).³ Anders gezegd het totaal aantal uurhokken is nagenoeg gelijk gebleven.

De site www.waarneming.nl biedt ook de mogelijkheid het aantal kilometerhokken met Hartbladzonnebloem vast te stellen. Eind 2013 zijn dat in de provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel respectievelijk 34, 5, 10 en 8 kilometerhokken. Zowel in de provincie Groningen als in Friesland bevinden de meeste kilometerhokken zich in en om de hoofdstad. In Drenthe daarentegen ligt het merendeel van de kilometerhokken in het zuidwestelijk deel van de provincie en in Overijssel door de hele provincie heen (zie ook Figuur 5).

Figuur 5. Uurhokken met Hartbladzonnebloem 14-01-2014

De auteurs van de Nederlandse Oecologische Flora karakteriseren het voorkomen van Hartbladzonnebloem als volgt: 'In Nederland is zij slechts op een klein aantal verspreide vindplaatsen aangetroffen, zonder dat er een duidelijk verspreidingspatroon aan te geven is'.⁶ Waarschijnlijk heeft dit vooral te maken met de 'toevallige' aanwezigheid van – overgebleven – buitenplaatsen met parkbossen en parken.

In Nederland komt Hartbladzonnebloem vrij algemeen voor in de duinstreek van de Randstad met name in de provincie Noord-Holland en langs de Vecht in de provincie Utrecht. Elders is ze zeldzaam.^{1 2 3 4} Gezien het hoge aantal kilometerhokken in de provincie Groningen lijkt hier de omschrijving 'vrij algemeen' beter op zijn plaats.

Conclusie

De helft van de kilometerhokken met Hartbladzonnebloem in de provincie Groningen bevindt zich op het noordelijk deel van de Hondsrug, namelijk in Groningen Zuid, Haren en Glimmen. Van oudsher liggen hier veel buitenplaatsen met parkbossen en parken. Het resterende deel van de hokken is min of meer willekeurig verspreid door de provincie.

Behalve in parkbossen bij buitenplaatsen en voormalige landgoederen staat Hartbladzonnebloem in de provincie in diverse andere biotopen zoals parken, kerkhoven, villawijken, singels, groenstroken en bermen. Een derde deel van de groeiplaatsen in de provincie Groningen bevindt zich in biotooptype 'parken, kerkhoven en villawijken'. De hoogste aantallen en dichtheden Hartbladzonnebloem zijn aangetroffen in de biotoop 'parkbossen met exotische of stinzenflora'.

Evenals in Nederland is ook in de provincie Groningen sprake van 'een onduidelijk verspreidingspatroon'.⁶ Mogelijk is de afbraak van veel borgen en buitenplaatsen in met name de negentiende eeuw hiervan de oorzaak.

Dat de soort 'na 1950 landelijk is toegenomen'⁴ lijkt wat betreft de vier noordelijke provincies alleen voor de provincie Groningen te gelden.

De provincie Groningen slaat met ruim 20% van het totaal aantal kilometerhokken in Nederland bepaald geen gek figuur.^{3,4} Hartbladzonnebloem lijkt hier niet zeldzaam te zijn maar eerder vrij algemeen.

Bronnen

1 R. van der Meijden. 2005. Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.

2 www.SoortenBank.nl

3 www.waarneming.nl

4 www.verspreidingsatlas.nl/planten

5 Nieuwe Atlas van de Nederlandse Flora. 2005. Stichting Floron: 56.

6 E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra, T. Westra. 1985. Nederlandse Oecologische Flora, deel 4. IVN, VARA en VEVIN. De Lange/Van Leer, Deventer: 93-95.

7 www.wilde-planten.nl in Nederland en België.

VERSLAG PLANTENWERK GROEP IVN LEEK-NIETAP 2013.

Garmt Renkema

Dit jaar hebben we de volgende gebieden geïnventariseerd: deel van de ecologische verbindingzone tussen Coendersbosch en het Dwarsdiep (op verzoek van het Groninger Landschap), particuliere natuurtuin van Thea Meester in Marum, natuurgebied aan het Wilgepad (op verzoek van Stichting Dotterbloem) en de Jilt Dijksheide (eigendom van Staatsbosbeheer)

De werkgroep kreeg versterking van een viertal cursisten van de Natuurgidsencursus, die door de IVN afdelingen van Leek-Nietap en Grootegast wordt gegeven.

Het deel van de (natte) Ecologische verbindingzone langs de Zuiderhoekse weg is éénmaal geïnventariseerd. Er zijn vooral water- en vochtminnende soorten aangetroffen. Naast de breedbladige of rietorchis zijn er geen bijzondere soorten gevonden.

De natuurtuin van Thea Meester ligt aan de noordrand van de zandrug van Marum. De tuin bestaat uit een deels dichtgegroeide waterpartij, oeverbegroeiing en een bloemrijk hooiland. Interessante soorten zijn met name: hoge cyperzegge, moeraswederik, zompzegge, moerasvergeetmijnietje (oeverzone), echte koekoeksbloem, rolklaver, sterzegge, hazenzegge en grote ratelaar (bloemrijk hooiland).

Op verzoek van de Stichting Dotterbloem (eigenaar) heeft de plantenwerkgroep een nieuw natuurgebiedje aan het Wilgepad zowel in 2012 als in 2013 geïnventariseerd (km-hok 217X575).

De inventarisatie heeft zich toegespitst op het grasland ten noorden van het laantje. Van het westelijk deel van dit grasland is enkele jaren geleden de voedselrijke bovengrond afgegraven; het oostelijk deel is onaangeroerd. De begroeiing is totaal verschillend. In het oostelijk deel dat niet meer wordt bemest groeien vooral hooilandgrassen, zoals witbol, zachte dravik, kropaar en ook veel veldzuring. Cultuurgrassen, zoals raaigras zie je bijna niet (meer).

In het westelijk deel zie je minder grassen en dit gebied is juist soortenrijk aan diverse (bloemrijke) kruiden, die bij bloemrijke hooilanden horen. Het zijn soorten die houden van vochtige tot natte, relatief voedselarme (veen)gronden. Opvallende soorten in het afgegraven weiland zijn: echte koekoeksbloem, grote ratelaar, moerasrolklaver, brunel, moerasvergeetmijnietje, kale jonker, brede orchis, borstelbies en een diverse zeggesoorten, waaronder blauwe zegge en dwergzegge. Langs en in de sloot staan moerasplanten, zoals dotterbloem, moerasandoorn, valeriaan, holpijp, tweerijige zegge en snavelzegge.

Door het afgraven van de bovengrond hebben deze planten kans gekregen zich daar te vestigen. In het oostelijk deel van het grasland is er nu nog te veel concurrentie van grassen. Door verschrallingsbeheer (niet bemesten en maaisel afvoeren) zullen zich daar t.z.t. ook meer bloemrijke kruiden gaan vestigen. Een nadeel van het afgraven van de bovengrond is de grotere kans op vestiging van bomen. Er is dan ook sprake van veel opslag van vooral elzen, die jaarlijks worden verwijderd. De werkgroep heeft aan de Stichting Dotterbloem beheersadviezen gegeven. In de korte periode na de herinrichting zijn al meer dan 150 planten gevonden.

Tenslotte is de Jilt Dijksheide éénmaal bezocht. Aan de oorspronkelijke heide en hoogveenrestant is later een aangrenzend landbouwgebied toegevoegd. Door het afgraven van de bovengrond is een interessante ontwikkeling zichtbaar op deels nog onbegroeide zand en leemgrond met o.a. kleine zonnedauw, trekkrus, egelboterbloem, waternavel en waterpostelein. Dit gebied gaan we in 2014 verder onderzoeken.